

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	3
ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ.....	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
1. ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΚΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΣΗ	6
2. ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ.....	9
3. ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ	16
3.1 ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ	21
3.2 ΤΟ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	23
4. ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΑ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ.....	26
4.1 ΑΣΥΝΟΔΕΥΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	29
5. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	34
5.1 Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	43
5.2 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ.....	50
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΕΝΟΤΗΤΑΣ	55
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	57
ΧΡΗΣΙΜΟΙ ΦΟΡΕΙΣ	57
ΓΛΩΣΣΑΡΙ	58
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	60

ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Όταν ολοκληρώσετε τη μελέτη του παρόντος κεφαλαίου προσδοκούμε ότι το υλικό θα έχει συμβάλει:

- στην ενημέρωσή σας αναφορικά με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των προσφύγων,
- στην εμπάθυνση του προβληματισμού σας σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα,
- στον εντοπισμό των δικαιωμάτων των προσφύγων σε πραγματικές περιστάσεις,
- στην εμπάθυνση του προβληματισμού σας σχετικά με το δικαίωμα στην εκπαίδευση.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ

ανθρώπινα δικαιώματα, δικαιώματα των παιδιών, πρόσφυγες, ασυνόδευτα παιδιά και έφηβοι, εκπαίδευση προσφύγων στην Ελλάδα, ΔΥΕΠ, ΣΕΠ, ΖΕΠ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα ενότητα καταπιάνεται με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Τα ανθρώπινα δικαιώματα «είναι βασικά δικαιώματα και θεμελιώδεις ελευθερίες που δικαιούνται όλοι οι άνθρωποι απλά και μόνο επειδή είναι άνθρωπινα όντα»¹. Η νομική κατοχύρωσή τους θεωρείται ένα από τα σημαντικότερα επιτεύγματα του σύγχρονου πολιτισμού. Παρ' όλα αυτά, τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως περιγράφονται στο εθνικό και διεθνές δίκαιο, εξελίχθηκαν σταδιακά, διαμορφώθηκαν μέσα από συγκρούσεις, συνδέονται με σημαντικούς ιστορικούς σταθμούς και ήταν απόρροια των αναγκών του ανθρώπου. Ξεκινώντας από το δικαίωμα στην ελευθερία, ο κατάλογος των δικαιωμάτων συμπληρωνόταν και τροποποιούνταν σταδιακά. Φτάνουμε έτσι στο 1948 όταν συντάσσεται η Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Το τελευταίο, όπως και η Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Παιδιού, είναι πλέον επίσημα νομικά κείμενα, έχουν υπογραφεί από την παγκόσμια κοινότητα και δεσμεύουν τις εμπλεκόμενες χώρες σε συμμόρφωση.

Μία από τις χώρες που υιοθέτησαν την Οικουμενική Διακήρυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ήταν και η Ελλάδα. Η εισροή των προσφύγων σε αυτή αποτέλεσε -και αποτελεί- μείζον θέμα συζήτησης. Οι συνθήκες άφιξης και διαβίωσής τους στη χώρα τροφοδότησαν ποικίλες αντιδράσεις και συχνά κατηγορήθηκαν ότι έρχονται σε αντιπαράθεση με πολλά από τα ανθρώπινα δικαιώματά τους.

Η διαδικασία της εφαρμογής ενός σώματος διεθνούς δικαίου, συμβάσεων και αρχών για την προστασία των προσφύγων, ξεκίνησε στις αρχές του 20ού αιώνα από την Κοινωνία των Εθνών, τον προκάτοχο των Ηνωμένων Εθνών. Κορυφώθηκε δε στις 28 Ιουλίου του 1951, όταν η Γενική Συνέλευση ενέκρινε τη σχετική με το Καθεστώς των Προσφύγων Σύμβαση. Η Σύμβαση καθορίζει ακριβώς το ποιος είναι ο πρόσφυγας και το είδος της νομικής προστασίας ή άλλης παροχής, καθώς και των κοινωνικών δικαιωμάτων που αυτός ή αυτή οφείλει να λάβει από τα κράτη που

¹ Πηγή:

www.ministryofjustice.gr/site/Portals/0/uploaded_files/uploads_04/ETHNIKO_SXEDIO_MARCH%202014.pdf

υπέγραψαν το έγγραφο. Επίσης, καθορίζει τις υποχρεώσεις του πρόσφυγα στις χώρες υποδοχής και ορίζει συγκεκριμένες ομάδες ατόμων, όπως οι τρομοκράτες, που δεν δικαιούνται προσφυγικής ιδιότητας².

Η συγκεκριμένη ενότητα θα επικεντρωθεί στα ανθρώπινα δικαιώματα και τους πρόσφυγες στο πλαίσιο της Ελλάδας και ειδικότερα θα εστιάσει στο δικαίωμα στην εκπαίδευση ως ένα από τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα.

² <https://www.unhcr.gr/fileadmin/Greece/General/Geneva1951faq.pdf>

1. ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΚΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΣΗ

Ποιες είναι οι σκέψεις σας όταν ακούτε τη λέξη δικαίωμα και ποιες όταν ακούτε τη λέξη υποχρέωση;

«Δικαίωμα είναι η από το δίκαιο απονεμόμενη στα πρόσωπα εξουσία για την ικανοποίηση συμφέροντος» (Γεωργόπουλος, Δημητρόπουλος, σ. 5, 2012).

Χρησιμοποιώντας τη διατύπωση του Λεξικού της Κοινής Νεοελληνικής, με τον όρο δικαίωμα εννοούμε είτε κάποια «απαίτηση, αξίωση που την επιτρέπει ένας άγραφος νόμος ή που την κατοχυρώνει ένας γραπτός νόμος»³.

Τα δικαιώματα επικρατούν πάνω στις σύγχρονες αντιλήψεις για το τι είναι επιτρεπτό και δομούν τη μορφή των κυβερνήσεων και το περιεχόμενο των νόμων. Τα δικαιώματα επίσης διαμορφώνουν την ηθική και τον τρόπο με τον οποίο αυτή γίνεται αντιληπτή στη σημερινή κοινωνία. «Αποδεχόμενοι μία σειρά δικαιωμάτων, εγκρίνουμε τη διανομή της ελευθερίας και της εξουσίας, και έτσι ενστερνιζόμαστε μία γενική άποψη για το τι μπορεί, πρέπει και δεν πρέπει να γίνει» (“To accept a set of rights is to approve a distribution of freedom and authority, and so to endorse a certain view of what may, must, and must not be done”) (Wenar Leif, 2015)⁴.

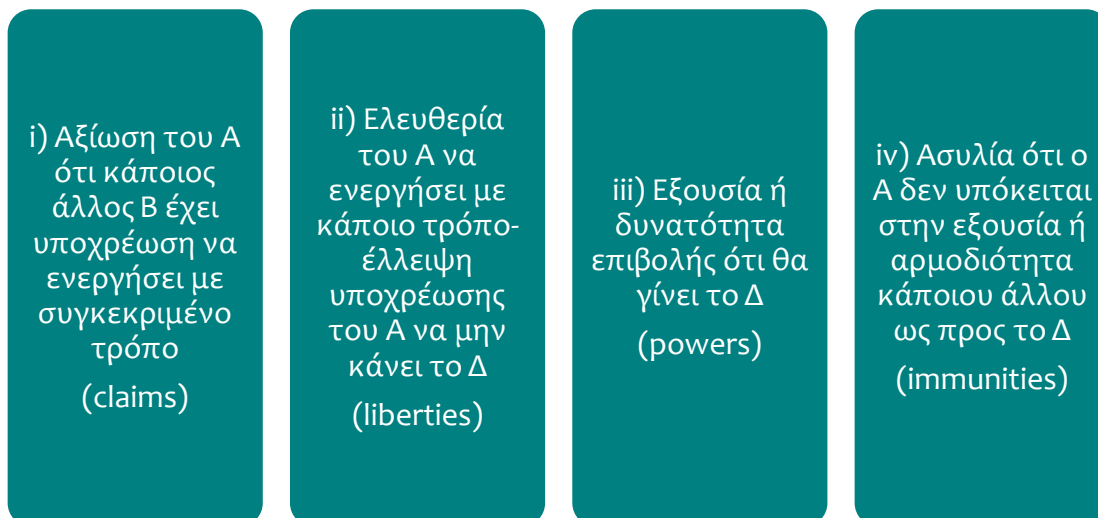
Προς την προσπάθεια κατανόησης της λειτουργίας των δικαιωμάτων ξεχωριστή είναι η συμβολή του αμερικανού δικαστικού Hohfeld (1913), ο οποίος επισήμανε ότι η έννοια του δικαιώματος μπορεί να επιμεριστεί σε τέσσερις εκδοχές, εκ των οποίων η κάθε μία δίνει μία όψη αυτού που κοινώς αποκαλούμε δικαίωμα και που στο σύνολό τους καλύπτουν το νομικό και δικαιοϊκό φάσμα της υπό συζήτηση έννοιας χώρισε την έννοια σε τέσσερις κατηγορίες, όπως φαίνονται στο παρακάτω σχήμα⁵:

³ Πηγή http://www.greeklanguage.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?q=δικαίωμα&dq=

⁴ Πηγή <https://plato.stanford.edu/entries/rights/>

⁵ Η διαφορά της αξίωσης (iii) με την αξίωση τύπου (i) είναι ότι στην (iii), το δικαίωμα Δ αφορά τη δυνατότητα ενός προσώπου να καθορίζει ένα σύνολο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του ίδιου και των άλλων. Όμοια, η διαφορά της αξίωσης (iv) με την αξίωση (ii), είναι ότι στην αξίωση (ii) δεν πρόκειται για ελευθερία ως προς συγκεκριμένη πράξη, αλλά έλλειψη αρμοδιότητας ως προς ένα πεδίο πράξεων.

"Ένα άτομο Α έχει το δικαίωμα Δ"

Πίνακας 1: Ατομικό δικαίωμα⁶

Σε αυτό το σημείο θεωρείται κρίσιμο να γίνει σαφής η διάκριση μεταξύ δικαιώματος και υποχρέωσης.

Σύμφωνα με το Λεξικό της Κοινής ελληνικής Γλώσσας⁷, **υποχρέωση** είναι είτε η δέσμευση που απορρέει από κοινωνικές, επαγγελματικές κλπ. σχέσεις και έχει το χαρακτήρα ηθικής επιταγής ή ηθικού χρέους, είτε ό, τι επιβάλλει ο νόμος ή μιας νομικής φύσης συνθήκη.

Το άρθρο 29 (1) της Οικουμενικής Διακήρυξης (1948), την οποία θα μελετήσουμε σε επόμενη υποενότητα, αναφέρει ότι «το άτομο έχει υποχρεώσεις προς την κοινότητα, μέσα στην οποία μόνο είναι δυνατή η ελεύθερη και πλήρης ανάπτυξη της προσωπικότητάς του». Κάθε άνθρωπος, επομένως, στο πλαίσιο της κοινωνίας έχει δικαιώματα και αντίστοιχες υποχρεώσεις.

⁶ Πηγή <https://www.ics.uci.edu/~alspaugh/cls/shr/hohfeld.html>

⁷Βλ.

http://www.greeklanguage.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=υποχρέωση&dq=

Εικόνα 1: Δικαιώματα και υποχρεώσεις⁸

⁸ Πηγή <http://podilato98.blogspot.gr/2013/01/dikaiomata-kai-yopoxreoseis.html>

2. ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Μία μεγάλη κατηγορία των δικαιωμάτων είναι τα ανθρώπινα δικαιώματα. Τα ανθρώπινα δικαιώματα απορρέουν από το φυσικό δίκαιο (ή φυσικό νόμο) και την ανθρώπινη φύση. Αυτό σημαίνει ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν καθορίζονται ούτε από τις κοινωνίες ούτε από τα κράτη, αλλά αποδίδονται στο άτομο λόγω της ανθρώπινης φύσης του.

Υπάρχουν δύο αντικρουόμενες θεωρίες για την έννοια **δίκαιο**, το φυσικό δίκαιο και το θετικό δίκαιο.

Κύριος εκπρόσωπος της λεγόμενης «κλασικής θεωρίας του φυσικού δικαίου» ήταν ο Αριστοτέλης, ο οποίος πίστευε ότι «το δίκαιο βρίσκεται σε οργανική σχέση με τη φύση, πηγάζει από αυτή, είναι αιώνιο και απρόσιτο στον άνθρωπο ως ένα βαθμό»⁹. Ακόμη ένας υποστηρικτής της θεωρίας, ο Θωμάς ο Ακινάτης, προσθέτει σε αυτά και το θεϊκό στοιχείο (Σούρλας, 1995). Σε όλες τις σχετικές θεωρίες που αναπτύχθηκαν μεταγενέστερα, ο φυσικός νόμος ορίζεται ως το δίκαιο της φύσης που είναι πάνω από την ανθρώπινη βούληση και ανεξάρτητο από κάθε κοινωνία, είναι αμετάβλητο και αιώνιο. Με βάση τα προηγούμενα, τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι τα δικαιώματα που έχει κάθε άνθρωπος για τη φυσική ύπαρξή του (το σώμα, τη σκέψη, τις ικανότητές του κτλ.), δικαιώματα που καμία μορφή εξουσίας δε μπορεί να αμφισβητήσει.

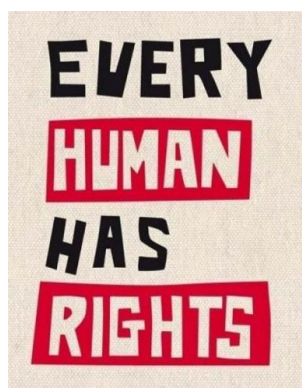
Στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού¹⁰ αναφέρεται ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι τα εγγενή δικαιώματα που έχουν όλα τα ανθρώπινα όντα, «ανεξάρτητα από την εθνικότητα, την κατοικία, το φύλο, εθνική ή εθνοτική καταγωγή, χρώμα δέρματος, θρησκείας, γλώσσας ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης». Τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν ηθικές αρχές που θέτουν συγκεκριμένα πρότυπα ανθρώπινης συμπεριφοράς και συνήθως προστατεύονται ως νόμιμα δικαιώματα από το εθνικό και διεθνές δίκαιο. Θεωρούνται ως «κοινώς αντιλαμβανόμενα, αναπαλλοτρίωτα και θεμελιώδη δικαιώματα που κάθε άτομο

⁹ Πηγή www.greeklaws.com/pubs/uploads/3061.pdf

¹⁰ Βλ. http://ddp.gr/wp-content/uploads/2011/07/diethnis_symvasi_gia_dikaiomata_paidiou.pdf

δικαιούται από τη στιγμή της γέννησής του, απλώς και μόνο επειδή είναι ανθρώπινο όν» (Kallis, 2014).

Η ανθρωπολόγος Sepulveda Magdalena, μαζί με τους συνεργάτες της στο βιβλίο Human Rights Reference Handbook (2004, σ. 3), γράφει ότι «τα ανθρώπινα δικαιώματα γίνονται κατανοητά ως έμφυτες, αναπαλλοτροίωτες, αναφαίρετες, θεμελιώδεις ελευθερίες και δικαιώματα προστασίας και συμμετοχής». Το διττό χαρακτήρα τους περιγράφει ο Volker Lenhart (2006, 155-165) σημειώνοντας ότι «τα ανθρώπινα δικαιώματα διαθέτουν μια ηθική και μια νομική πλευρά. [...] Είναι οι αξίες μιας ηθικής με οικουμενική ισχύ, θεμελιωμένης στον ηθικό και φιλοσοφικό λόγο. Συνάμα τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι και νομικές νόρμες δικαίου εδραιωμένες στο διεθνές Δίκαιο». Με βάση τα παραπάνω, γίνεται σαφές ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα, αφορούν σε ατομικά, πολιτικά, κοινωνικά, αλλά και συλλογικά δικαιώματα που προάγουν έναν τρόπο ζωής και μια αλληλεπίδραση ανθρώπων και λαών με σκοπό την ειρήνη, την ευημερία και την προσωπική ανάπτυξη των ατόμων των κοινωνιών.

Εικόνα 2: “Every human has rights”¹¹

Στην ερώτηση τι είναι τα ανθρώπινα δικαιώματα; μπορούν να δοθούν ποικίλες απαντήσεις. Στο παρακάτω βίντεο της σελίδας της «Νεολαίας υπέρ των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Youth for Human Rights)» άνθρωποι από όλο τον κόσμο δίνουν τη δική τους απάντηση: <https://youtu.be/GSNEea0omx4>

¹¹ Πηγή <https://gr.pinterest.com/pin/381328293420930191/>

Εικόνα 3: Σήμα της «Νεολαίας υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων»¹²

Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι οικουμενικά (universal), δηλαδή όπως προαναφέρθηκε, κάθε άνθρωπος ανεξάρτητα από τη φυλή, την κοινωνική τάξη, τον πολιτισμό κ.τ.λ. έχει τα ίδια δικαιώματα με τους άλλους ανθρώπους. Ακόμη προκύπτει από τον ορισμό τους ότι είναι अपαραάγραπτα ή αναφαίρετα (inalienable), καθώς πρόκειται για δικαιώματα που είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με τη φύση του ανθρώπου και τα δικαιούνται από τη γέννησή του. Τέλος, είναι αδιαίρετα και αλληλένδετα (indivisible and non-discriminatory). Αυτό σημαίνει ότι εάν παραβιαστεί ένα δικαίωμα, κατά κάποιο τρόπο παραβιάζονται όλα. Για παράδειγμα, αν παραβιάσουμε την ελευθερία ενός ατόμου, παραβιάζεται και η αξιοπρέπειά του.

Στον αντίποδα του φυσικού δικαίου και των ορισμών που προαναφέρθηκαν βρίσκεται, το **θετικό δίκαιο**, το οποίο διαμορφώνεται από τα θεσμικά όργανα της εκάστοτε πολιτείας και ταυτίζεται με τους ισχύοντες νόμους και κανόνες κάθε κοινωνίας. Το θετικό δίκαιο θεωρεί ότι τα κριτήρια για την θέσπιση κανόνων και νόμων είναι «ο διαδικαστικός τους χαρακτήρας, η τυπική νομοθετική διαδικασία θέσπισής τους και η κατά άμεση συνέπεια ισχύς που αυτοί εκπέμπουν προς την κοινωνία» (Δημητρόπουλος, Παπαγιάννη Μ, 2010, σ. 10).

Πώς καταλήγουμε όμως να επικαλούμαστε νόμους του ισχύοντος δικαίου (θετικό δίκαιο) για τα ανθρώπινα δικαιώματα (φυσικό δίκαιο);

Η έμπρακτη αναγνώριση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τα κράτη και τις κοινωνίες, γίνεται με την έννομη αποδοχή τους. Με άλλα λόγια, κάθε κοινωνία μπορεί να ενσωματώσει τα ανθρώπινα δικαιώματα στους νόμους της, υποδεικνύοντας έτσι ότι τα αναγνωρίζει και τα προστατεύει νομικά. Στην εισαγωγή του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (σ. 9) του Υπουργείου

¹² Πηγή <https://twitter.com/yfhumanrights>

Δικαιοσύνης αναφέρεται ότι «(τα ανθρώπινα δικαιώματα) πηγάζουν από τους άγραφους νόμους (φυσικό δίκαιο), που η υπακοή σε αυτούς είναι ζήτημα συνείδησης, προέρχονται από το θετικό δίκαιο (γραπτοί νόμοι), η εφαρμογή των οποίων είναι υποχρεωτική».

Ιστορικά, τα ανθρώπινα δικαιώματα, ενσωματώθηκαν πρωτίστως στα νομικά κείμενα δυτικών κοινωνιών με δημοκρατικά πολιτεύματα. Αυτό με απλά λόγια εξηγείται αν σκεφτεί κανείς ότι η λέξη δημοκρατία προέρχεται από τις λέξεις δήμος και κράτος, επομένως μιλά για τη δύναμη του λαού. Γενικότερα, το πολίτευμα της δημοκρατίας στηρίζεται στον λαό και στις αρχές της ελευθερίας, της αξιοκρατίας και της ισονομίας.

Οι πρώτες άτυπες συζητήσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα είχαν ήδη ξεκινήσει από την αρχαιότητα, όταν οι πολίτες έκαναν λόγο για ελευθερία των δούλων και ισότητα απέναντι στους νόμους. Το πολίτευμα που συνόδευε τις αντιλήψεις αυτές ήταν το πολίτευμα της ισότητας (Αριστοτέλης) στο πλαίσιο του οποίου εφαρμόστηκαν έννοιες ταυτόσημες με αυτές της δημοκρατίας. Η ανάπτυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εν γένει συμβαδίζει με τους αγώνες των ανθρώπων για ελευθερία και ισότητα¹³. Ενώ παράλληλα με αυτά συνδέεται και η θρησκεία. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που τα ανθρώπινα δικαιώματα αναφέρονταν σε ιερά κείμενα και υιοθετούνταν από τις κοινωνίες στο πλαίσιο του θρησκευτικού νόμου. Σε πολλές θρησκείες γίνεται αναφορά στο σεβασμό της ανθρώπινης ζωής και αξιοπρέπειας. Χαρακτηριστικά παραδείγματα ιερών κειμένων είναι οι Βέδες, η Βίβλος, το Κοράνι και τα Ανάλεκτα του Κουμφούκιου. Ακόμη, τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, γίνεται επίκληση στα ανθρώπινα δικαιώματα από θρησκευτικές ομάδες (συντηρητικοί καθολικοί και προτεστάντες).

Η συζήτηση για τα ανθρώπινα δικαιώματα επανήλθε στη Δύση περί τον 18ο αιώνα, όταν την περίοδο του Διαφωτισμού, στο πλαίσιο της Αμερικανικής και Γαλλικής Επανάστασης, τα ανθρώπινα δικαιώματα, ως απόρροια φιλοσοφικών, κοινωνικών και πολιτικών εξελίξεων, προβλήθηκαν παγκόσμια. Νομική υπόσταση σε αυτά δόθηκε μετά τους δύο Παγκόσμιους Πολέμους. Οι βαρβαρότητες που σημειώθηκαν

¹³ Πηγή <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/viewFile/7488/7215.pdf>

σε βάρος ανθρώπων, αλλά και οι πολλαπλές καταπατήσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ήταν η σοβαρότερη ένδειξη ότι οι κοινωνίες έπρεπε να δράσουν. Πρώτη κίνηση προς τη βελτίωση της κατάστασης θεωρείται η δημιουργία της Κοινωνίας των Εθνών (1919), όπου στον καταστατικό χάρτη προωθούνταν πολλά από τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ακολουθεί ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, ο οποίος αποδεικνύει ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν φτάσει σε σημείο εκμηδένισης. Μετά το πέρας του, το 1945, δημιουργείται ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) με σκοπό την παγκόσμια ειρήνη και ευημερία. Το 1948, υπογράφεται η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, έγγραφο το οποίο θεμελιώνει τις δημοκρατικές κοινωνίες. Παρά ταύτα, έχουν κατά καιρούς καταγραφεί πολυάριθμες συγκρούσεις μεταξύ πολιτισμών, οι οποίες θεωρείται ότι σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Για να περιοριστούν τέτοιες συγκρούσεις, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συντάχθηκε ο χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων ο οποίος «δημιουργεί νομική ασφάλεια παρέχοντας διαφάνεια και σαφήνεια στα θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες»¹⁴. Στο συγκεκριμένο έγγραφο μπορεί κανείς να βρει όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα που έχουν κατοχυρωθεί.

Κατά πόσο εφαρμόζονται όμως έμπρακτα τα ανθρώπινα δικαιώματα;

Είναι γεγονός ότι παρά τις διεθνείς προσπάθειες και τα οικουμενικά κείμενα που έχουν υιοθετηθεί παγκοσμίως, τα ανθρώπινα δικαιώματα πολλές φορές παραβιάζονται. Με τον όρο **παραβίαση** περιγράφουμε μια κατάσταση κατά την οποία κρατικοί (ή και μη-κρατικοί) παράγοντες παραβλέπουν, καταχρώνται ή αρνούνται τα ανθρώπινα δικαιώματα ή οποιοδήποτε μέρος της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Οι λόγοι για τους οποίους συμβαίνει αυτό είναι ποικίλοι. Αξίζει να σημειωθεί είναι ότι μέσα από την καταπάτησή τους αντανakλάται η κατάπτωση τόσο των κοινωνιών όσο και των ατόμων, υπάρχουν θύματα και απειλείται η δημοκρατία και οι αρχές της. Τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων παρακολουθούν τα Ηνωμένα Έθνη μέσα από επιτροπές, εθνικούς οργανισμούς, κυβερνήσεις και ανεξάρτητες μη κυβερνητικές οργανώσεις.

¹⁴ Βλ. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EN>

Οι συγκεκριμένοι φορείς είναι υπεύθυνοι για τη συλλογή στοιχείων σχετικών με την καταπάτηση των δικαιωμάτων των ανθρώπων και ασκούν πίεση στα κράτη για την εφαρμογή και προστασία αυτών. Ωστόσο, τα παραδείγματα παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι πολυάριθμα. Η Διεθνής Αμνηστία ¹⁵ αναφέρει ότι «το 2015 τουλάχιστον 30 χώρες επαναπρώθησαν παρανόμως πρόσφυγες, θέτοντάς τους σε σοβαρό κίνδυνο».

Η κατάσταση στην Ελλάδα δε διαφέρει και πολύ. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στα στατιστικά στοιχεία παραβίασης άρθρων σχετικών με τα ανθρώπινα δικαιώματα για το έτος 2016 αναφέρει ότι η Ελλάδα αγγίζει τις 45 κατηγορίες¹⁶(judgments) και έρχεται έκτη ανάμεσα στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Φυσικά, στο πλαίσιο της προσπάθειας εξάλειψης των παραβιάσεων το Υπουργείο Εξωτερικών¹⁷ δηλώνει ότι «η χώρα καταβάλλει τεράστιες προσπάθειες και δαπανά οικονομικούς πόρους για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας όλων των προσώπων, ειδικά των πιο ευάλωτων, όπως των ασυνόδευτων παιδιών, των εγκύων γυναικών, των ατόμων με ειδικές ανάγκες, κ.ά.».

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1

Δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης, δικαίωμα στην εκπαίδευση, δικαίωμα στο σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, προστασία του καταναλωτή, δικαιώματα των ηλικιωμένων. Επιλέξτε δύο από τα προαναφερθέντα θεμελιώδη δικαιώματα και γράψτε αντίστοιχες υποχρεώσεις που συνδέονται με αυτά.

¹⁵ Βλ. <http://gr.euronews.com/2016/02/24/amnesty-international-condemns-global-wholesale-assault-on-human-rights>

¹⁶ Πηγή http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_2016_ENG.pdf

¹⁷ Βλ. <http://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/pagkosmia-zitimata/anthropina-dikaiomata.html>

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2

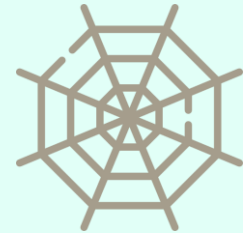
Στην αυλή ενός σχολείου μία παρέα παιδιών μαζεύτηκε για να παίξει ένα παιχνίδι. Όσο ο Χ. περιέγραφε τους κανόνες, ο Γ. και ο Κ. ξεκίνησαν να τραγουδούν μεγαλόφωνα. Ο Χ. ξεκίνησε να μιλάει πιο δυνατά και ο Γ. με τον Κ. έκαναν το ίδιο. Τα υπόλοιπα παιδιά παραπονέθηκαν ότι δε μπορούσαν να συγκεντρωθούν και να παρακολουθήσουν τον Χ. και ζήτησαν από τους άλλους δύο να σταματήσουν να τραγουδούν. Ο Γ. και ο Κ. απάντησαν ότι δεν τους ενοχλούσε που ακούγονταν ταυτόχρονα και ότι δεν ήθελαν να σταματήσουν. Άρχισαν τότε να φωνάζουν περισσότερο μέχρι που ακούστηκαν πολύ δυνατά και τους πλησίασε ένας δάσκαλος.

Ποια δικαιώματα και ποιες υποχρεώσεις συνδέονται με τα άτομα και τις συμπεριφορές της περίπτωσης αυτής;

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3

Αφού διαβάσετε τον χάρτη των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δημιουργήστε έναν «ιστό ανθρωπίνων δικαιωμάτων». Τοποθετήστε τα ανθρώπινα δικαιώματα πάνω σε αυτόν και στη συνέχεια εξηγήστε σύντομα:

- Πώς σκεφτήκατε για να συμπληρώσετε τον δικό σας ιστό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων;
- Ποια από τα ανθρώπινα δικαιώματα και γιατί επιλέξατε να συνδέονται στον ιστό σας;

3. ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

Μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο ξεκίνησε μια επίσημη «διαδικασία εφαρμογής ενός σώματος διεθνούς δικαίου, συμβάσεων και αρχών για την προστασία των προσφύγων, στις αρχές του 20ού αιώνα από την Κοινωνία των Εθνών, τον προκάτοχο των Ηνωμένων Εθνών»¹⁸. Γενικά, η έννοια του πρόσφυγα περιγράφηκε πρωτίστως στο Καταστατικό του 1950 του ΟΗΕ, στη συνέχεια στη Σύμβαση για το καθεστώς των προσφύγων το 1951 και τέλος στο σχετικό Πρωτόκολλο του 1967. Η προσπάθεια ορισμού της βέβαια, επισημοποιήθηκε με την υπογραφή της Συνθήκης της Γενεύης το 1951 και στηρίχθηκε στο 14ο άρθρο της Οικουμενικής Διάταξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων¹⁹. Αξίζει να σημειωθεί όμως ότι ορισμοί για την έννοια του πρόσφυγα έχουν βρεθεί σε περιφερειακά προσφυγικά κείμενα, αλλά πολλές φορές και σε κείμενα εθνικής νομοθεσίας. Ενδεικτικά, τα σημαντικότερα από αυτά είναι η Σύμβαση του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας για τα Ειδικά Θέματα των Προβλημάτων των Προσφύγων²⁰ του 1969 και η Διακήρυξη της Καρθαγένης²¹ για τους Πρόσφυγες του 1984.

Μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Γενεύης πολλά κράτη αποδέχονται επίσημα και σε εθνικό επίπεδο τον ορισμό του πρόσφυγα, υπογράφοντας τα σχετικά έγγραφα. Αυτές οι χώρες, είναι υπεύθυνες πλέον για την προστασία των προσφύγων που έρχονται σε αυτή. Η εκτίμηση για τον χαρακτηρισμό ενός ανθρώπου ως πρόσφυγα «εναπόκειται στο συμβαλλόμενο κράτος στο έδαφος του οποίου εφαρμόζεται ο νόμος για την αναγνώριση του καθεστώτος του πρόσφυγα» (Εγχειρίδιο για τις διαδικασίες και τα κριτήρια καθορισμού του καθεστώτος των προσφύγων, 2009).

¹⁸ Πηγή <http://www.unhcr.org/el/genikes-plirofories/poioi-eimaste-ti-kanoyme/article/ec93da4b8d1e4c63057e4dda773865c1/symbasi-tis-geneyis-toy-1951.html>

¹⁹ Άρθρο 14: 1. Κάθε άτομο έχει το δικαίωμα λόγω διωγμών να ζητά άσυλο και να του παρέχεται άσυλο σε άλλες χώρες. 2. Κανείς δε μπορεί να επικαλεστεί αυτό το δικαίωμα σε περίπτωση δίωξης που δεν εδράζεται σε πολιτικούς λόγους ή για ενέργειες αντίθετες προς τους σκοπούς και τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών.

²⁰ Οι πόλεμοι και οι απελευθερωτικοί αγώνες που ξέσπασαν με το τέλος της αποικιοκρατίας στην αφρικανική ήπειρο (τέλη 1950 αρχές 1960) ενέπνευσαν τον ορισμό για τους πρόσφυγες όπως περιγράφεται στη Σύμβαση του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας για τα θέματα των προσφύγων.

²¹ Τέλη 1970 αρχές 1980, προβλήματα μαζικής μετακίνησης πληθυσμών λόγω πολέμων, πολιτικών διαταραχών, βίας και εμφύλιων συρράξεων ήταν η αιτία υπογραφής της Συνθήκης της Καρθαγένης.

Η έννοια **πρόσφυγας** θα έλεγε κανείς ότι έχει πολλές αποχρώσεις στην προσπάθεια αποσαφήνισής της. Έχουν κατά καιρούς δοθεί διάφοροι ορισμοί γι' αυτή, όμως ο πλέον επίσημος είναι αυτός που, όπως προαναφέρθηκε, αναγράφεται στο άρθρο 1 (Α) 2 της Σύμβασης του 1951 και ορίζει ως πρόσφυγα το άτομο που

«συνέπεια γεγονότων επελθόντων προ της 1.1.1951 και δεδικοιολογημένου φόβου διώξεως λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων ευρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας έχει την υπηκοότητα και δεν δύναται ή λόγω του φόβου τούτου, δεν επιθυμεί να απολαύη της προστασίας της χώρας αυτής, ή εάν μη έχων υπηκοότητα τινά και ευρισκόμενος συνεπεία τοιούτων γεγονότων εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους αυτού διαμονής, δεν δύναται ή, λόγω του φόβου τούτου, δεν επιθυμεί να επιστρέψη εις ταύτην» (Ν.ζ. 3989/1959, ΦΕΚ 201, τ.Α')».

Ορισμός του πρόσφυγα της Σύμβασης του 1951 - Κριτήρια υπαγωγής	
Οι προϋποθέσεις υπαγωγής στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 1 Α (2) της Σύμβασης του 1951 πληρούνται εφόσον αποδειχθούν τα παρακάτω κριτήρια:	
α.	Ο αιτών άσυλο βρίσκεται εκτός της χώρας καταγωγής του ή συνήθους διαμονής του.
β.	Έχει βάσιμο και δικαιολογημένο φόβο δίωξης , δηλαδή υποκειμενικό φόβο επιστροφής που στηρίζεται σε αντικειμενική βάση: επομένως είναι εύλογη η πιθανότητα να υποφέρει κάποιας μορφής βλάβη στη χώρα καταγωγής ή συνήθους διαμονής και άρα αδυνατεί ή δεν επιθυμεί να υπαχθεί στην προστασία αυτής της χώρας.
γ.	Η βλάβη που φοβάται συνιστά δίωξη , δηλαδή πρόκειται για σοβαρές παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου ή άλλες μορφές σοβαρής βλάβης.
δ.	Ο αιτών άσυλο φοβάται ότι θα υποστεί δίωξη για έναν ή περισσότερους από τους λόγους της Σύμβασης του 1951 (φυλή, θρησκεία, εθνικότητα, συμμετοχή σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα, πολιτικές πεποιθήσεις).

Εικόνα 11: Ορισμός του πρόσφυγα²²

Με πιο απλά λόγια, το κείμενο που υπογράφηκε στη Συνθήκη της Γενεύης²³ ορίζει στο πρώτο της άρθρο τον πρόσφυγα ως

«ένα άτομο που βρίσκεται εκτός της χώρας καταγωγής του ή του τόπου κατοικίας του, έχει δικαιολογημένο φόβο δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ορισμένη κοινωνική ομάδα ή λόγω πολιτικών πεποιθήσεων και

²² Πηγή <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4ba8779b2>

²³ Ολόκληρη η Συνθήκη της Γενεύης εμφανίζεται στον ακόλουθο σύνδεσμο <https://www.synigoros.gr/resources/docs/04-symvasiprotokollo.pdf>

εξαιτίας αυτού του φόβου δίωξης αδυνατεί ή δεν επιθυμεί να απολαμβάνει την προστασία αυτής της χώρας ή την επιστροφή σ' αυτήν».

Who is a Refugee?

A refugee is a person who "owing to a well-founded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group, or political opinion, is outside the country of his nationality, and is unable to or, owing to such fear, is unwilling to avail himself of the protection of that country ..."

- The 1951 Convention relating to the Status of Refugees

Εικόνα 12: Ποιος είναι πρόσφυγας²⁴

Συμπερασματικά, για να αναγνωριστεί ο αιτών ως πρόσφυγας θα πρέπει στη χώρα καταγωγής του να έχει υποστεί ή να κινδυνεύει να υποστεί δίωξη για λόγους φυλής, εθνικότητας, θρησκείας, πολιτικών πεποιθήσεων ή συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα.

Σε αυτό το σημείο θεωρείται κρίσιμο να διαχωριστεί ο όρος **πρόσφυγας** από τους όρους **μετανάστης** και **αιτών άσυλο**.

Αρχικά, σε διεθνές επίπεδο, δεν υπάρχει ένας οικουμενικά αποδεκτός προσδιορισμός της έννοιας του «μετανάστη». Ο όρος συνήθως γίνεται κατανοητός, προκειμένου να καλύψει τις περιπτώσεις κατά τις οποίες η απόφαση για μετανάστευση λαμβάνεται ελεύθερα από το άτομο, δίχως την μεσολάβηση εξωγενών παραγόντων. Συνεπώς, αυτός ο όρος αναφέρεται στα άτομα και τα μέλη της οικογένειας που μετακινούνται σε μια άλλη χώρα ή περιοχή για να αναζητήσουν καλύτερες υλικές και κοινωνικές συνθήκες καθώς και για να βελτιώσουν το προσδόκιμο των ίδιων και των μελών των οικογενειών τους²⁵. Με τον όρο αυτό μπορούν να χαρακτηριστούν όσοι εγκαταλείπουν τη χώρα τους για να βρουν εργασία και καλύτερες συνθήκες διαβίωσης ("a migrant is someone who chooses to resettle to another country in search of a better life"²⁶). Συνήθως

²⁴ Πηγή <http://www.refugeecouncil.org.au/getfacts/international/definitions/who-is-a-refugee>

²⁵ Πηγή http://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_20.pdf

²⁶ Βλ. <http://edition.cnn.com/2015/09/08/world/what-is-difference-migrants-refugees/index.html>

υποχρεώνονται να φύγουν λόγω περιβαλλοντικών συνθηκών και απόλυτης φτώχειας. Η διαφορά με τους πρόσφυγες είναι πως οι μετανάστες μπορούν να επιστρέψουν στις πατρίδες τους και δεν κινδυνεύει άμεσα η ζωή και η σωματική τους ακεραιότητα. Με άλλα λόγια, οι μετανάστες είναι «πρόσωπα που για λόγους διαφορετικούς από εκείνους που αναφέρονται στον ορισμό του πρόσφυγα εγκαταλείπουν οικειοθελώς τη χώρα τους με σκοπό να εγκατασταθούν αλλού» (Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών).

Ακόμα πιο ειδική κατηγορία είναι αυτή του αιτούντος άσυλο. Σύμφωνα με το Γλωσσάρι του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης «αιτών άσυλο» είναι ο άτομο που επισήμως κάνει αίτηση νομικής πράξης, όπως είναι η χορήγηση του καθεστώτος του πρόσφυγα, της visa ή της άδειας εργασίας.

Αναφορικά με τον όρο «πρόσφυγας», από τη στιγμή που ένας άνθρωπος χαρακτηρίζεται ως πρόσφυγας, δικαιούται το ειδικό διαβατήριο Nansen, το οποίο του δίνει το δικαίωμα να ταξιδέψει ελεύθερα και νόμιμα σε κάθε μια από τις 116 χώρες του κόσμου που έχουν υπογράψει τη Διακήρυξη.

Μάλιστα, ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών αναφέρει ότι «από τη στιγμή που ένα άτομο πιστοποιείται ως πρόσφυγας, είναι υπό την αιγίδα και την απόλυτη προστασία του Οργανισμού». Έτσι, ο Οργανισμός βοηθά τα άτομα είτε να ενσωματωθούν στις χώρες παροχής ασύλου, είτε να μετεγκατασταθούν σε τρίτες χώρες.

Τι συμβαίνει όμως με άτομα τα οποία δεν πληρούν τις προϋποθέσεις για να αναγνωρισθούν ως πρόσφυγες;

Σε άτομα με προσφυγικό ή μεταναστευτικό υπόβαθρο που δεν πληρούν τις συγκεκριμένες αυτές προϋποθέσεις αλλά στο πρόσωπό τους συντρέχουν ουσιώδεις λόγοι από τους οποίους προκύπτει ότι αν επιστρέψουν στη χώρα της καταγωγής τους ή, στην περίπτωση ανιθαγενούς²⁷, στη χώρα της προηγούμενης συνήθους διαμονής τους, κινδυνεύουν να υποστούν σοβαρή βλάβη και που δεν μπορούν ή

²⁷ Ανιθαγενής είναι ένα άτομο που δε θεωρείται υπήκοος από κάποιο κράτος στο πλαίσιο της νομοθεσίας του (άρθρο 1, σύμβαση του 1954). Μερικοί άνθρωποι γεννιούνται χωρίς ιθαγένεια, ενώ άλλοι καθίστανται ανιθαγενείς κατά τη διάρκεια της ζωής τους. (πηγή <http://socialpolicy.gr/2015/11/ανιθαγένεια-ορισμός-αιτίες-εκστρατε.html>).

λόγω του κινδύνου αυτού δεν επιθυμούν να θέσουν εαυτούς υπό την προστασία της εν λόγω χώρας, αποδίδεται το **καθεστώς επικουρικής προστασίας** σύμφωνα με το άρθρο 141/2013. Αναλυτικότερα, το καθεστώς επικουρικής προστασίας είναι παρεμφερές καθεστώς με το άσυλο και σημαίνει ότι τα άτομα που προαναφέρθηκαν «απολαμβάνουν προστασία από τη διεθνή κοινότητα / ένα άλλο κράτος [...]»²⁸ ώστε να μην απειλούνται τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματά τους. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών τονίζει πως τελικά οι κυβερνήσεις είναι αυτές που ευθύνονται για τις διαδικασίες καθορισμού του νομικού καθεστώτος ενός ατόμου, ανάλογα με το εκάστοτε εθνικό νομικό πλαίσιο.

Στο παρακάτω βίντεο κινουμένων σχεδίων η Benedetta Berti και η Evelien Borgman έκαναν μια προσπάθεια να παρουσιάσουν “what does it mean to be a refugee”: www.youtube.com/watch?v=25bwiSikRsl&t=196s

²⁸

Πηγή http://www.minocp.gov.gr/index.php?option=ozo_content&lang=EN&perform=view&id=5055&Itemid=466&lang=GR

3.1 ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

“A refugee has the right to safe asylum. However, international protection comprises more than physical safety. Refugees should receive at least the same rights and basic help as any other foreigner who is a legal resident, including freedom of thought, of movement, and freedom from torture and degrading treatment. Economic and social rights are equally applicable. Refugees should have access to medical care, schooling and the right to work”.

Η Σύμβαση του 1951 (βλ. παραπάνω) για το καθεστώς των προσφύγων που έμεινε γνωστή ως Σύμβαση της Γενεύης ήταν η πρώτη διεθνής συμφωνία που κάλυπτε τις πιο ουσιαστικές πλευρές της ζωής των προσφύγων. Καθόριζε μια σειρά θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τα οποία θα πρέπει να είναι τουλάχιστον ισότιμα με τις ελευθερίες που απολαμβάνουν οι αλλοδαποί υπήκοοι μιας χώρας ή και σε μερικές περιπτώσεις και οι ίδιοι οι πολίτες της χώρας. Αναγνωρίζει το διεθνές πεδίο δράσης των προσφυγικών κρίσεων και τη σπουδαιότητα της διεθνούς συνεργασίας, συμπεριλαμβανομένης και της από κοινού συμμετοχής των κρατών στη διευθέτηση του προβλήματος των προσφύγων. Καθορίζει τον ορισμό του πρόσφυγα. Παραθέτει τα δικαιώματα του πρόσφυγα, περιλαμβάνοντας και ελευθερίες όπως αυτές της θρησκείας, της μετακίνησης, της ελευθερίας, της εκπαίδευσης, της κατοχής ταξιδιωτικών εγγράφων, της δυνατότητας εργασίας και τονίζει τις υποχρεώσεις του ή της πρόσφυγα προς τη χώρα υποδοχής. Μία σημαντική διάταξη ορίζει τη μη επιστροφή του πρόσφυγα -ο νομικός όρος είναι η **μη επαναπροώθηση**- σε χώρα όπου υπάρχει φόβος δίωξής του. Σύμφωνα με τη Συνθήκη της Γενεύης τα κράτη ασύλου «υποχρεούνται να μην απελαύνουν ή επαναπροωθούν, καθ’ οποιονδήποτε τρόπο πρόσφυγες στα σύνορα εδαφών όπου απειλούνται η ζωή τους ή η ελευθερία τους για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων» (Άρθρο 1, παράγραφος 33). Η προηγούμενη διάταξη αφορά και σε άτομα στα οποία δεν έχει αναγνωριστεί επίσημα το καθεστώς του πρόσφυγα. Η αρχή της μη επαναπροώθησης έχει διεθνές κύρος, αφού πλέον συμπεριλαμβάνεται ως κανόνας του διεθνούς εθιμικού δικαίου, δεσμεύοντας ακόμα και κράτη που δεν έχουν υπογράψει ούτε τη Συνθήκη της Γενεύης ούτε το Πρωτόκολλο για τους πρόσφυγες. Στα δικαιώματα που έχουν οι

πρόσφυγες στη χώρα υποδοχής περιλαμβάνεται και η προστασία της σωματικής ακεραιότητας. Ο όρος **προστασία σωματικής ακεραιότητας** περιλαμβάνει όλες τις απαραίτητες κινήσεις της χώρας υποδοχής ώστε να μην εμπέσει το άτομο σε οποιαδήποτε εναντίον του ενέργεια εγκληματικής βίας, κακής μεταχείρισης, βασανιστηρίων, ρατσισμού ή και ξενοφοβίας. Εκτός από τα παραπάνω, ο πρόσφυγας δικαιούται απρόσκοπτη πρόσβαση στα δικαστήρια της χώρας ασύλου, ελευθερία κυκλοφορίας και τη συνένωση με τα πολύ κοντινά μέλη της οικογένειάς του²⁹ που βρίσκονται στη χώρα ασύλου. Σε αυτά προστίθεται το δικαίωμα στην ικανοποίηση βασικών βιοτικών και υλικών αναγκών, όπως τροφή, στέγη, ένδυση και υγεία. Οι ιδιαίτερα ευάλωτες ομάδες, όπως για παράδειγμα οι γυναίκες ή τα μικρά παιδιά, δικαιούνται ειδικά μέτρα για την προστασία τους. Τέλος, διασαφηνίζει ποια άτομα ή ομάδες ατόμων δεν καλύπτονται από τη Σύμβαση³⁰.

Εικόνα 13: 20 Ιουνίου, Παγκόσμια ημέρα προσφύγων³¹

Στην ιστοσελίδα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών μπορεί κανείς να βρει, στα αγγλικά, ολόκληρη τη σύμβαση που αφορά το Προσφυγικό δίκαιο: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/StatusOfRefugees.aspx>.

Το παρακάτω βίντεο στο NowWorld παρουσιάζει σύντομα κάποια από τα δικαιώματα των προσφύγων: www.youtube.com/watch?v=wIWAogtedLY

²⁹ Ως οικογενειακά μέλη θεωρούνται: ο/ η σύζυγος, τα άγαμα και ανήλικα τέκνα, τα ενήλικα άγαμα τέκνα με σοβαρά προβλήματα υγείας και κατ' εξαίρεση οι γονείς. Για τα ασυνόδευτα ανήλικα, η αίτηση επανένωσης αφορά γονείς ή το νόμιμο επίτροπο του παιδιού.

³⁰ Πηγή: <https://www.unhcr.gr/fileadmin/Greece/General/Geneva1951faq.pdf>

³¹ Πηγή: <https://gr.pinterest.com/pin/522699100474567126/>

3.2 ΤΟ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η Ελλάδα ως χώρα έγινε μέλος στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (που ιδρύθηκε στις 24 Οκτωβρίου 1945) τον Μάρτιο του 1952. Έκτοτε υποχρεούται να ακολουθεί τις επιταγές του Οργανισμού, προσαρμόζοντας αντίστοιχα και την εθνική της νομοθεσία, σε όλα τα επίπεδα. Από τη στιγμή που στο άτομο αναγνωρίζεται η ιδιότητα του πρόσφυγα στην Ελλάδα, σύμφωνα με την Υπηρεσία Ασύλου του Υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής, δικαιούται:

- Άδεια παραμονής στη χώρα για τρία (3) χρόνια,
- Δυνατότητα πρόσβασης στην παιδεία, την υγεία, την αγορά εργασίας, την κοινωνική ασφάλιση,
- Ταξιδιωτικό έγγραφο ώστε να μπορεί το άτομο να ταξιδέψει στο εξωτερικό (κατόπιν σχετικής αίτησης και εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις),
- Να υποβάλει αίτηση οικογενειακής επανένωσης με μέλη της οικογένειας που βρίσκονται στη χώρα καταγωγής ή σε τρίτη χώρα. Για τα ασυνόδευτα ανήλικα, η αίτηση επανένωσης αφορά γονείς ή το νόμιμο επίτροπο³² του παιδιού,
- Εργασία υπό τις προϋποθέσεις που θέτει η ελληνική νομοθεσία,
- Ασφαλιστικά δικαιώματα και υποχρεώσεις ως εργαζόμενος, όπως και οι Έλληνες πολίτες,
- Δωρεάν ιατροφαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη,
- Πρόσβαση των παιδιών των προσφύγων σε δωρεάν δημόσια εκπαίδευση. Οι ενήλικες δικαιούνται πρόσβαση στην εκπαίδευση υπό προϋποθέσεις,
- Πρόσβαση σε επαγγελματική κατάρτιση.

³² Ο επίτροπος είναι ο νόμιμος εκπρόσωπος του ασυνόδευτου παιδιού («κάθε ανθρώπινο όν μικρότερο των 18 ετών εκτός και αν η ενηλικίωση επέρχεται νωρίτερα σύμφωνα με την ισχύουσα για το παιδί νομοθεσία» σύμφωνα με τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού).

Εικόνα 14: Πρόσφυγες και δικαιώματα³³

Τα ελληνικά σύνορα, από την πλευρά του Αιγαίου, διέσχισαν το 2015-2016 σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε (UNCHR), 817.715 άνθρωποι. Ανεπίσημα, οι πρόσφυγες που κατέφθασαν στη χώρα υπολογίστηκαν σε 1 εκατομμύριο άνθρωποι. Μετά τις συνομιλίες μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Τουρκίας, αλλά και το κλείσιμο των συνόρων (2016) από γειτονικές χώρες, στην Ελλάδα παρέμειναν 600.000 πρόσφυγες³⁴.

Είναι αξιοσημείωτο ότι βάσει έρευνας που διεξήγε η εταιρεία ΚΑΠΑ research και η Ένωση Περιφερειών Ελλάδος, σε 637 πρόσφυγες στην Αττική, το 71% αυτών απάντησε ότι δε γνωρίζει τα δικαιώματά του ως πρόσφυγα, παρ' όλο που το 88% είχε λάβει κάποια εκπαίδευση (υποχρεωτική εκπαίδευση έως και κατοχή μεταπτυχιακού διπλώματος) στη χώρα του.

³³ Πηγή <https://basranbangkok.org/home/rights-not-just-needs/>

³⁴ Οι αριθμοί αυτοί αναγράφονται στην επίσημη έκθεση αποτίμησης της εκπαίδευσης προσφύγων του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 4

Σωστό ή λάθος;

Πρόσφυγας είναι μόνο όποιος έχει υποβάλει αίτημα ασύλου στις αρχές. Σ Λ

Η εθνική νομοθεσία σχετικά με τους πρόσφυγες αποκλείει την εφαρμογή της Συνθήκης της Γενεύης. Σ Λ

Τα κριτήρια για τον καθορισμό του πρόσφυγα περιλαμβάνονται στο άρθρο 1 της Σύμβασης του 1951 για τον καθορισμό του καθεστώτος του πρόσφυγα. Σ Λ

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5

«Ο Adam είναι πολίτης της Leshi. Στην πατρίδα του ήταν μέλος κόμματος της αντιπολίτευσης απαγορευμένου από την κυβέρνηση. Τα μέλη της αντιπολίτευσης της Leshi αντιμετώπιζαν ιδιαίτερο πρόβλημα: αδυνατούσαν να εκφραστούν ελεύθερα χωρίς να υποφέρουν αντίποινα. Τον τελευταίο μήνα ο Adam συνελήφθη τρεις φορές. Η αστυνομία τον ανέκρινε για τις δραστηριότητές του στους κόλπους της αντιπολίτευσης. Κατά την ανάκριση ξυλοκοπήθηκε άσχημα. Όταν συνελήφθη τρίτη φορά οι αρχές απείλησαν ότι θα τον σκοτώσουν. Έτσι, αφού αφέθηκε ελεύθερος αποφάσισε να διαφύγει από την πατρίδα του. Αναχώρησε αεροπορικώς από την Τουρκία και από εκεί έφτασε στην Ελλάδα και δήλωσε στην ελληνική Υπηρεσία Ασύλου ότι έχει ανάγκη τη διεθνή προστασία επειδή η ζωή του κινδυνεύει στη Leshi».

Υπάγεται ο Adam στο καθεστώς του πρόσφυγα;

4. ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΑ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

Το πιο σημαντικό κείμενο που συντάχθηκε και υπογράφηκε για τα δικαιώματα των παιδιών³⁵, ήταν η Διεθνής Σύμβαση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Convention on the Rights of the Child, 1989). Το κείμενο αυτό ήταν, σύμφωνα με πηγές της UNICEF, η πιο γρήγορα επικυρωμένη και ευρέως αποδεκτή συνθήκη για τα ανθρώπινα δικαιώματα, στην ιστορία. Άλλαξε τον τρόπο αντιμετώπισης των παιδιών από παθητικούς δέκτες φροντίδας σε ανθρώπινα όντα με ξεχωριστή δέσμη δικαιωμάτων. Κατ' αναλογία με τη Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού ρυθμίζει τις υποχρεώσεις των κρατών και καθορίζει τις αποδεκτές συμπεριφορές για την προστασία και την προαγωγή των δικαιωμάτων του παιδιού.

Εικόνα 15: 20 Νοεμβρίου, Παγκόσμια ημέρα για τα δικαιώματα του παιδιού

Η Διεθνής Σύμβαση που αφορά τα παιδιά καθιερώθηκε το 1989 στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών και ίσχυσε από τον Σεπτέμβριο του 1990. Η Ελλάδα προχώρησε σε υπογραφή της 3 χρόνια αργότερα από την καθιέρωσή της, το 1992. Μέχρι σήμερα έχει υπογραφεί από 193 ακόμη χώρες. Σύμφωνα με το νόμο Ν. 2101/1992 που επικυρώνει τη Σύμβαση αυτή, τα άρθρα της διαμορφώνονται ως

³⁵ Σύμφωνα με το άρθρο 1 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού παιδί είναι κάθε πρόσωπο ηλικίας μικρότερης των 18 ετών, εκτός εάν το ισχύον εθνικό δίκαιο προβλέπει την ενηλικίωση σε μικρότερη ηλικία.

εξής³⁶: (παρακαλούμε ακολουθήστε τον σύνδεσμο) <http://www.o-18.gr/gia-megaloyds/dsdp>.

Το άρθρο 22 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού αφορά παιδιά πρόσφυγες και αναφέρεται ότι:

«τα συμβαλλόμενα κράτη παίρνουν τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου ένα παιδί, το οποίο επιζητεί να αποκτήσει το νομικό καθεστώς του πρόσφυγα ή που θεωρείται πρόσφυγας δυνάμει των κανόνων και των διαδικασιών του ισχύοντος διεθνούς ή εθνικού δικαίου, είτε αυτοί είναι μόνο είτε συνοδεύεται από τους γονείς του ή από οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο, να χαίρει της κατάλληλης προστασίας και ανθρωπιστικής βοήθειας, που θα του επιτρέψουν να απολαμβάνει τα δικαιώματα που του αναγνωρίζει η παρούσα Σύμβαση και τα άλλα διεθνή όργανα τα σχετικά με τα δικαιώματα του ανθρώπου ή ανθρωπιστικού χαρακτήρα στα οποία μετέχουν τα εν λόγω κράτη».

Γίνεται φανερό επομένως ότι όλα τα παιδιά που υπάγονται στο καθεστώς του πρόσφυγα, εφόσον πληρούν τις προϋποθέσεις, όπως αναφέρθηκαν σε προηγούμενη υποενότητα, έχουν αντίστοιχες υποχρεώσεις και δικαιώματα.

Εστιάζοντας στην Ελλάδα, τον Μάιο του 2016 καταγράφηκαν αρχικά 13.677 παιδιά (ηλικίας 0-18) σε 40 Κέντρα Φιλοξενίας Προσφύγων. Η συνεχής μετακίνηση του πληθυσμού βέβαια δυσκολεύει την καταμέτρησή τους. Τα πιο πρόσφατα στοιχεία (2016) από το Συνήγορο του Πολίτη υπολογίζουν περίπου 21.000 παιδιά που διαμένουν σε Κέντρα Φιλοξενίας. Εκτός από αυτά όμως, υπάρχουν ακόμα 8.036 παιδιά τα οποία έχουν εγκατασταθεί σε ελεγχόμενα κτήρια σε όλη την επικράτεια.

Κλείνοντας, αξίζει να αναφερθεί ότι σε εθνικό επίπεδο, ο Συνήγορος του Παιδιού σε συνεργασία με τη UNICEF, παρακολούθησε και κατέγραψε –ποσοτικά και ποιοτικά- τις συνθήκες διαβίωσης των παιδιών προσφύγων που ήρθαν στη χώρα,

³⁶ Για μια πιο εύληπτη εκδοχή βλ. http://www.o-18.gr/downloads/entipo_simbasi_ex.pdf

Ακολουθούν δύο παραγωγές της UNICEF που παρουσιάζουν με κινούμενα σχέδια τα δικαιώματα του παιδιού:

<https://www.youtube.com/watch?v=442yLFwrzs8>

<https://www.youtube.com/watch?v=t6RMZ96r3EM>

εστιάζοντας κυρίως στα δικαιώματά τους. Στον ακόλουθο σύνδεσμο υπάρχει ολόκληρη η έκθεση (Σουλελέ, 2016): www.synigoros.gr/resources/20170420-ekthesi-mixanismos.pdf

4.1 ΑΣΥΝΟΔΕΥΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ³⁷

Ένα μεγάλο ποσοστό παιδιών που βρίσκονται στην Ελλάδα χαρακτηρίζονται ως **ασυνόδευτοι**. Πρόκειται για παιδιά, οι οποίοι σύμφωνα με τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών «έχουν αποχωριστεί από τους δύο γονείς τους ή τον κατά τον νόμο ή το έθιμο υπεύθυνο για τη φροντίδα τους αλλά όχι κατ' ανάγκη από άλλους συγγενείς». Δηλαδή μπορεί να είναι παιδιά την φροντίδα των οποίων έχουν άλλα μέλη της οικογένειας (ευρύτερη οικογένεια). Με άλλα λόγια, «ασυνόδευτος ανήλικος είναι το πρόσωπο ηλικίας κάτω των 18 ετών, το οποίο φθάνει στην Ελλάδα, χωρίς να συνοδεύεται από πρόσωπο που ασκεί τη γονική του μέριμνα, σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία και για όσο χρόνο η γονική του μέριμνα δεν έχει ανατεθεί σε κάποιο άλλο πρόσωπο σύμφωνα με το νόμο και δεν ασκείται στην πράξη, ή ο ανήλικος που εγκαταλείπεται ασυνόδευτος μετά την είσοδό του στην Ελλάδα».³⁸

Ασυνόδευτα παιδιά, θεωρούνται και όσοι «έχουν αποχωριστεί από τους δύο γονείς τους και άλλους συγγενείς και δεν υπάρχει ενήλικας κατά τον νόμο ή το έθιμο υπεύθυνος για τη φροντίδα τους». Όσοι δεν συνοδεύονται από κανένα συγγενικό πρόσωπο (unaccompanied children) διαμένουν σε κατάλληλους ξενώνες ή κέντρα. Τα παιδιά, που συνοδεύονται από κάποιο συγγενικό πρόσωπο της ευρύτερης οικογένειας -όχι απαραίτητα κηδεμόνα τους- (separated children) ακολουθούν την ευρύτερη οικογένεια. Σε αυτό το σημείο αξίζει να γίνει γνωστό ότι η εθνική νομοθεσία δεν προβλέπει διαφοροποιήσεις μεταξύ των δικαιωμάτων των δύο περιπτώσεων.

Σε συνέχεια της προηγούμενης παραγράφου και του άρθρου 22 που αφορά παιδιά πρόσφυγες (1989) από τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του παιδιού (βλ. κεφάλαιο 4), διευκρινίζεται ότι για την τήρηση των δικαιωμάτων του παιδιού «τα Συμβαλλόμενα Κράτη συνεργάζονται όπως αυτά τι κρίνουν αναγκαίο σε όλες τις προσπάθειες που γίνονται από τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών και τις άλλες

³⁷ unaccompanied minors

³⁸ Άρθρο 34 - ΝΟΜΟΣ 4375/2016 - (ΑΡΘΡΑ 2 ΚΑΙ 4 ΟΔΗΓΙΑΣ) ΟΡΙΣΜΟΙ

αρμόδιες διακυβερνητικές ή μη κυβερνητικές οργανώσεις που συνεργάζονται με τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών, προκειμένου να προστατεύσουν και να βοηθήσουν τα παιδιά που βρίσκονται σε παρόμοια κατάσταση (επιζητούν να αποκτήσουν το νομικό καθεστώς του πρόσφυγα) και προκειμένου να αναζητήσουν τους γονείς ή άλλα μέλη της οικογένειας κάθε παιδιού-πρόσφυγα και να συλλέξουν πληροφορίες αναγκαίες για την επανένωση του παιδιού με την οικογένειά του. «Σε περίπτωση που ούτε ο πατέρας ούτε η μητέρα ούτε κανένα άλλο μέλος της οικογένειας είναι δυνατό να ανευρεθεί, το παιδί έχει δικαίωμα να τύχει της ίδιας προστασίας που παρέχεται σε οποιοδήποτε άλλο παιδί στερημένο οριστικά ή προσωρινά του οικογενειακού του περιβάλλοντος για οποιονδήποτε λόγο, σύμφωνα με τις αρχές της παρούσας Σύμβασης».

Εικόνα 16: Ασυνόδευτα παιδιά³⁹

Για να γίνει κατανοητό το άρθρο χρειάζεται να συνδεθεί και με άλλα κείμενα που αφορούν τα ασυνόδευτα παιδιά-πρόσφυγες όπως οι Κατευθυντήριες Οδηγίες της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών (Φεβρουάριος 2004), οι οποίες σημειώνουν ως απαραίτητη την εμπλοκή εμπειρογνομώνων στην πνευματική ανάπτυξη και ωριμότητα του παιδιού. Στο έγγραφο “Inter-agency Guiding Principles

³⁹Πηγή: <https://it.pinterest.com/pin/395331673521672507/>

of Unaccompanied and Separated Children”⁴⁰ διευκρινίζεται ότι «το ασυνόδευτο παιδί που υποβάλλει αίτημα ασύλου, πρέπει να εκπροσωπείται από ενήλικα που να είναι εξοικειωμένος με το υπόβαθρό του και μπορεί να προστατεύει το συμφέρον του».

Συγκεκριμένα για την Ελλάδα⁴¹, σύμφωνα με στοιχεία της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε, σε μέτρηση του Μαρτίου 2017, εκτιμάται ότι διαμένουν 2.100 ασυνόδευτα ανήλικα παιδιά με προσφυγικό υπόβαθρο, χωρίς να διευκρινίζεται εάν είναι στην κατηγορία unaccompanied ή separated. Γνωρίζουμε επίσης ότι 1.362 παιδιά «έχουν τοποθετηθεί ή πρόκειται να μεταφερθούν άμεσα σε δομές φιλοξενίας». Σύμφωνα με τις παραπάνω οδηγίες αλλά και την ελληνική νομοθεσία, στην περίπτωση ενός ασυνόδευτου ανήλικου, «οι αρχές πρέπει πρωτίστως να ενημερώσουν άμεσα τον αρμόδιο Εισαγγελέα. Ο Εισαγγελέας με τη σειρά του θα ορίσει έναν εκπρόσωπο που θα έχει την ευθύνη του ανήλικου και θα προασπίζει τα συμφέροντά του. Στην περίπτωση που η διαδικασία αφορά ανήλικο κάτω των 15 ετών, η αίτηση διεθνούς προστασίας υποβάλλεται από τον εκπρόσωπο που έχει οριστεί σε αυτόν⁴². Σε άλλη περίπτωση, ο ίδιος ο ανήλικος μπορεί να υποβάλει την αίτησή του και οι αρχές πρέπει να φροντίσουν για την προστασία και τη φιλοξενία σε κατάλληλο, για ανήλικους, περιβάλλον. Έπειτα, η Υπηρεσία Ασύλου ορίζει ημερομηνία συνέντευξης και λαμβάνεται το δελτίο αιτούντος διεθνή προστασία. [...] Τέλος, εάν κάποιο μέλος της οικογένειας βρίσκεται νόμιμα σε κάποιο κράτος της Ευρώπης, το οποίο εφαρμόζει τον Κανονισμό Δουβλίνο III, το κράτος αυτό είναι υπεύθυνο να εξετάσει την αίτηση του ανήλικου»⁴³. Περισσότερες λεπτομέρειες για τη διαδικασία που ακολουθείται μπορεί κανείς να βρει στο άρθρο 45 του νόμου 4375/2016⁴⁴.

⁴⁰Βλ. https://www.unicef.org/protection/IAG_UASCs.pdf

⁴¹Στον ακόλουθο σύνδεσμο το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης δίνει με γραφικές παραστάσεις τα στατιστικά στοιχεία των ασυνόδευτων παιδιών στην Ελλάδα στο τέλος του 2016:

https://www.unicef.org/ceecis/EKKA_dashboard_28-12-2016.pdf

⁴² Νόμος 4375/2016, άρθρο 36, παρ. 9

⁴³ Πηγή: http://asylo.gov.gr/?page_id=303

⁴⁴ Πηγή:

<https://www.taxheaven.gr/laws/view/index/law/4375/year/2016/article/45/hl/%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BC%CF%80%CE%AE>

Οι Κατευθυντήριες Οδηγίες⁴⁵, που έχουν δοθεί από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών και τον Συνήγορο του Παιδιού, περιγράφουν τη διαδικασία ως εξής:

Από τη στιγμή που εντοπιστεί ασυνόδευτο παιδί το οποίο επιθυμεί να ζητήσει άσυλο (με τη βοήθεια είτε των αστυνομικών αρχών είτε νομικού συμβούλου είτε εξειδικευμένης μη κυβερνητικής οργάνωσης) πρέπει να ενημερωθεί ο Εισαγγελέας Ανηλίκων προκειμένου να ενεργήσει ως προσωρινός επίτροπος και να το εκπροσωπήσει/ συνδράμει στη διαδικασία καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα. Μακροπρόθεσμα είναι αναγκαίος ο διορισμός επιτρόπου ή συμβούλου γιατί διασφαλίζει την παροχή συμβουλών προς το παιδί και την προστασία των συμφερόντων του καθώς και την εκπροσώπησή του στο πλαίσιο ικανοποίησης των αναγκών εκπαίδευσης, κοινωνικής ασφάλειας και φροντίδας της υγείας, έκδοσης εγγράφων ταυτότητας κ.λ.π». Ο προσωρινός επίτροπος του ασυνόδευτου παιδιού / εφήβου ορίζεται «βάσει διαταγής του Εισαγγελέα Ανηλίκων και μπορεί να επιλέγονται από ειδική Υπηρεσία του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης ή οργανώσεων ή θεσμών που εξειδικεύονται σε θέματα προσφύγων και παιδιών.

Γενικότερα, σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία, «οι αρχές αποφεύγουν την κράτηση των ανηλίκων. [...] Σε όλως εξαιρετικές περιπτώσεις, ασυνόδευτοι ανήλικοι οι οποίοι υποβάλλουν αίτηση διεθνούς προστασίας ενόσω κρατούνται βάσει των σχετικών διατάξεων των ν. 3386/2005 και 3907/2011, παραμένουν υπό κράτηση ως έσχατη λύση και για μόνο λόγο την ασφαλή παραπομπή τους σε κατάλληλες δομές φιλοξενίας ανηλίκων. Η κράτηση επιβάλλεται αποκλειστικά για τον αναγκαίο χρόνο μέχρι την ασφαλή παραπομπή τους και δεν μπορεί να υπερβαίνει τις 25 μέρες. [...] Ανήλικοι που έχουν χωριστεί από την οικογένειά τους και ασυνόδευτοι ανήλικοι κρατούνται χωριστά από ενήλικους κρατούμενους»⁴⁶.

Αναφορικά με τον Επίτροπο, οι αρμοδιότητές του περιγράφονται αναλυτικά στις Κατευθυντήριες Οδηγίες⁴⁷ και παρατίθενται αυτούσιες παρακάτω:

⁴⁵ Βλ. <https://www.unhcr.gr/prostasia/paidia.html>

⁴⁶ Πηγή <https://www.synigoros.gr/resources/docs/n-4375-2016.pdf>

⁴⁷ Ολόκληρο το έγγραφο των Κατευθυντήριων Οδηγιών για παιδιά που ζητούν Άσυλο υπάρχει στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://www.unhcr.gr/prostasia/paidia.html>

- Ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς του επιτρόπου (για παράδειγμα νομικός συμπαραστάτης, προσωπικό του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, προσωπικό μη κυβερνητικών οργανώσεων κλπ.) οι αρμοδιότητές του πρέπει να είναι οι ακόλουθες:
 - Να διασφαλίζει ότι όλες οι αποφάσεις που αφορούν στο παιδί διέπονται από την αρχή του συμφέροντος του παιδιού.
 - Να διασφαλίζει ότι το ασυνόδευτο παιδί έχει την κατάλληλη φροντίδα, στέγη, εκπαίδευση, γλωσσική υποστήριξη και παροχή φροντίδων υγείας.
 - Να συμβουλευέται και να συμβουλεύει το παιδί.
 - Να συμβάλει στην ανεύρεση μιας βιώσιμης λύσης λαμβάνοντας υπόψη την αρχή του συμφέροντος του παιδιού.
 - Να αποτελεί το σύνδεσμο μεταξύ του παιδιού και των διαφόρων οργανώσεων που μπορεί να παρέχουν υπηρεσίες στο παιδί.
 - Να συνηγορεί υπέρ του παιδιού, όταν αυτό είναι αναγκαίο.
 - Να διερευνά τις δυνατότητες αναζήτησης της οικογένειας και της συνένωσης του παιδιού με αυτήν.
 - Προκειμένου να εξασφαλιστεί η αναγκαία προστασία των ασυνόδευτων παιδιών, ο επίτροπος πρέπει να διορίζεται εντός ενός μηνός από τον εντοπισμό τους από τις αρμόδιες αρχές.
 - Όσοι αναλαμβάνουν τις προαναφερόμενες αρμοδιότητες μπορεί να επιλέγονται από ευρύ φάσμα επιστημονικών ειδικοτήτων. Όμως, προκειμένου να εκπληρώνουν το ρόλο τους αποτελεσματικά, οι σύμβουλοι ή οι επίτροποι πρέπει να έχουν την αναγκαία εξειδίκευση σε θέματα φροντίδας των παιδιών και να κατανοούν τις ειδικές και πολιτισμικές ανάγκες των ασυνόδευτων παιδιών. Πρέπει να επιμορφώνονται και να έχουν τη δυνατότητα επαγγελματικής υποστήριξης.

Εικόνα 17: Αρμοδιότητες «προσωρινού επίτροπου» ασυνόδευτου παιδιού⁴⁸

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 6

Η Αμπντάλα είναι 17 χρονών από τη Συρία. Προέρχεται από φτωχή οικογένεια που αποτελείται από 8 άτομα. Ζούσε με την οικογένειά της στη Δαμασκό μέχρι που ξεκίνησε ο πόλεμος. Η Αμπντάλα αναγκάστηκε να φύγει από την πατρίδα της μόνη της. Πέρασε αρχικά στην Τουρκία όπου και δούλεψε πολύ σκληρά δεκατρείς ώρες την ημέρα για πέντε μήνες. Αποφάσισε μετά να φύγει από εκεί και αναζητώντας καλύτερες συνθήκες ζωής ταξίδεψε προς την Ευρώπη, περνώντας πρώτα στην Ελλάδα. («Μονόλογοι απ το Αιγαίο»).

Γράψτε τα κριτήρια υπαγωγής στον ορισμό του πρόσφυγα και εξετάστε κατά πόσο πληρείται καθένα από αυτά. Είναι η Αμπντάλα πρόσφυγας; Γιατί;

Ποια δικαιώματα της Αμπντάλα παραβιάστηκαν στην πορεία που έκανε από τη Συρία στην Ευρώπη;

Ποια δικαιώματα της αναγνωρίζει η Ελλάδα, ερχόμενη ως παιδί πρόσφυγας;

⁴⁸ Πηγή https://www.unhcr.gr/no_cache/prostasia/paidia.html?cid=801&did=490&sechash=1f8e2e71.

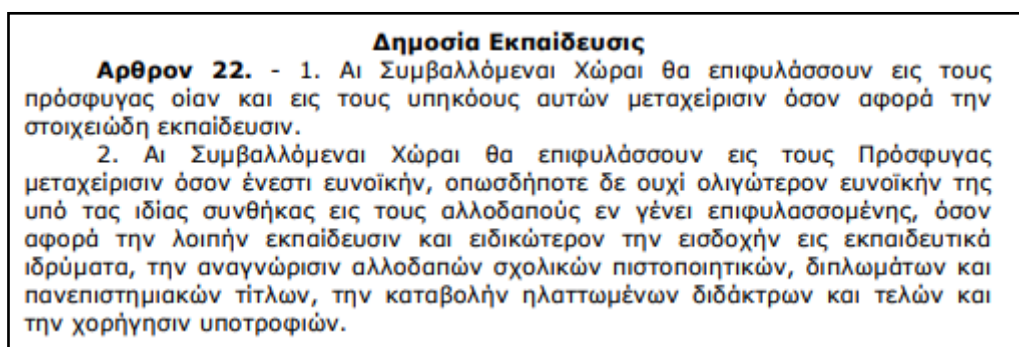
5. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Ένα από τα βασικά δικαιώματα του ανθρώπου είναι το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Αυτό, αναγνωρίζεται και κατοχυρώνεται σε σειρά κειμένων διεθνών οργανισμών και εθνικών θεσμών. Η UNESCO αναγνωρίζει ότι «η εκπαίδευση είναι ένα θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα, απαραίτητο για την εξάσκηση όλων των υπόλοιπων δικαιωμάτων. Προωθεί την ατομική ελευθερία και ενδυνάμωση και αποδίδει σημαντικά αναπτυξιακά οφέλη»⁴⁹.

Η εκπαίδευση είναι ένα ανθρώπινο δικαίωμα. Αυτό σημαίνει ότι διασφαλίζεται νομικά η προστασία και ο σεβασμός του από τα κράτη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών χωρίς καμία διάκριση. Επομένως είναι κρίσιμο η εκπαίδευση να αντιμετωπιστεί ως ανθρώπινο δικαίωμα και όχι ως προνόμιο.

Στο πλαίσιο της ενότητας παρουσιάζονται σχετικά αποσπάσματα από τη Σύμβαση της Γενεύης, από την Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, από τη Διακήρυξη για τα δικαιώματα του παιδιού, από τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το Σύνταγμα της Ελλάδας.

- Σύμβαση της Γενεύης, Άρθρο 22

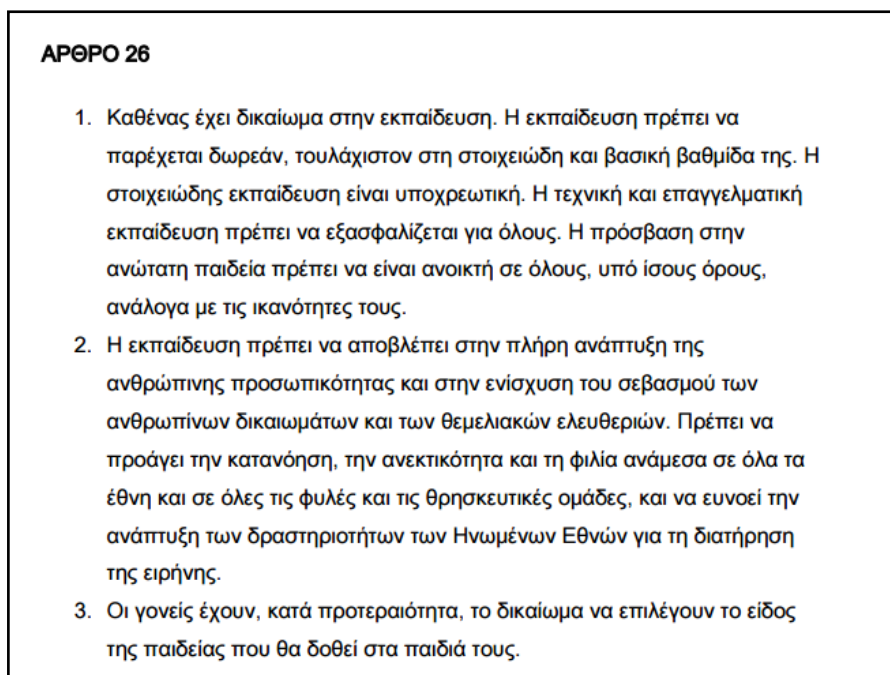

Εικόνα 18: Σύμβαση της Γενεύης, άρθρο για τη Δημόσια Εκπαίδευση⁵⁰

- Οικουμενική Διακήρυξη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Άρθρο 26

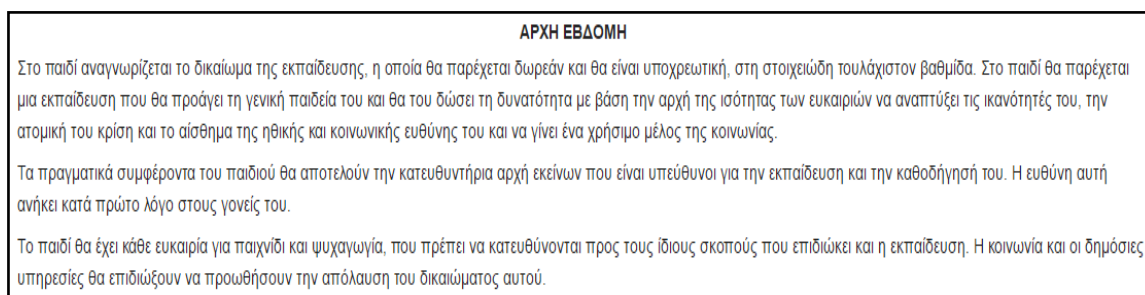
⁴⁹ Πηγή <https://www.justoneday.org.au/learn/the-cause>

⁵⁰ Άρθρο 22, πηγή <https://www.unric.org/html/greek/pdf/refugeeconvention-GRE.pdf>

Εικόνα 19: Οικουμενική Διακήρυξη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων⁵¹

- Διακήρυξη για τα δικαιώματα του παιδιού, αρχή 7η

Εικόνα 20: Διακήρυξη για τα δικαιώματα του παιδιού⁵²

- Διακήρυξη για τα δικαιώματα του παιδιού, άρθρα 28 και 29

⁵¹ Άρθρο 26, πηγή: http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/grk.pdf

⁵² Πηγή https://el.wikisource.org/wiki/Διακήρυξη_των_δικαιωμάτων_του_παιδιού

<p>Άρθρο 28</p> <p>1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού στην εκπαίδευση και, ιδιαίτερα, για να επιτευχθεί η άσκηση του δικαιώματος αυτού προοδευτικά και στη βάση της ισότητας των ευκαιριών:</p> <p>α) Καθιστούν τη στοιχειώδη εκπαίδευση υποχρεωτική και δωρεάν για όλους.</p> <p>β) Ενθαρρύνουν την ανάπτυξη διάφορων μορφών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τόσο γενικής όσο και επαγγελματικής, τις καθιστούν ανοιχτές και προσιτές σε κάθε παιδί, και παίρνουν κατάλληλα μέτρα, όπως η θέσπιση της δωρεάν εκπαίδευσης και της προσφοράς χρηματικής βοήθειας σε περίπτωση ανάγκης.</p> <p>γ) Εξασφαλίζουν σε όλους την πρόσβαση στην ανώτατη παιδεία με όλα τα κατάλληλα μέσα, σε συνάρτηση με τις ικανότητες του καθενός.</p> <p>δ) Καθιστούν ανοιχτές και προσιτές σε κάθε παιδί τη σχολική και την επαγγελματική ενημέρωση και τον προσανατολισμό.</p> <p>ε) Παίρνουν μέτρα για να ενθαρρύνουν την τακτική σχολική φοίτηση και τη μείωση του ποσοστού εγκατάλειψης των σχολικών σπουδών.</p> <p>2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για την εφαρμογή της σχολικής πειθαρχίας με τρόπο που να ταιριάζει στην αξιοπρέπεια του παιδιού ως ανθρώπινου όντος, και σύμφωνα με την παρούσα Σύμβαση.</p> <p>3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη προάγουν και ενθαρρύνουν τη διεθνή συνεργασία στον τομέα της παιδείας, με σκοπό να συμβάλλουν κυρίως στην εξάλειψη της άγνοιας και του αναλφαριθμητισμού στον κόσμο και να διευκολύνουν την πρόσβαση στις επιστημονικές και τεχνικές γνώσεις και στις σύγχρονες εκπαιδευτικές μεθόδους. Για το σκοπό αυτόν, λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη οι ανάγκες των υπό ανάπτυξη χώρων.</p>
--

Εικόνα 21: Διακήρυξη για τα δικαιώματα του παιδιού, άρθρο 28⁵³

<p>Άρθρο 29</p> <p>1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη συμφωνούν ότι η εκπαίδευση του παιδιού πρέπει να αποσκοπεί:</p> <p>α) Στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού και στην πληρέστερη δυνατή ανάπτυξη των χαρισμάτων του και των σωματικών και πνευματικών ικανοτήτων του.</p> <p>β) Στην ανάπτυξη του σεβασμού για τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες και για τις αρχές που καθιερώνονται στο Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.</p> <p>γ) Στην ανάπτυξη του σεβασμού για τους γονείς του παιδιού, την ταυτότητά του, τη γλώσσα του και τις πολιτιστικές του αξίες, καθώς και του σεβασμού του για τις εθνικές αξίες της χώρας στην οποία ζει, της χώρας από την οποία μπορεί να κατάγεται και για τους πολιτισμούς που διαφέρουν από το δικό του.</p> <p>δ) Στην προετοιμασία του παιδιού για μια υπεύθυνη ζωή σε μια ελεύθερη κοινωνία μέσα σε πνεύμα κατανόησης, ειρήνης, ανοχής, ισότητας των φύλων και φιλίας ανάμεσα σε όλους τους λαούς και τις εθνικιστικές, εθνικές και θρησκευτικές ομάδες και στα πρόσωπα αυτόχθονης καταγωγής.</p> <p>ε) Στην ανάπτυξη του σεβασμού για το φυσικό περιβάλλον.</p> <p>2. Καμία διάταξη του παρόντος άρθρου ή του άρθρου 28 δεν μπορεί να ερμηνευτεί με τρόπο που να θίγει την ελευθερία των φυσικών ή νομικών προσώπων για τη δημιουργία και τη διεύθυνση εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, υπό τον όρο ότι θα τηρούνται οι εκφρασμένες στην παράγραφο 1 του παρόντος άρθρου αρχές και ότι η παρεχόμενη στα ιδρύματα αυτά εκπαίδευση θα είναι σύμφωνη με τις ελάχιστες προδιαγραφές που θα έχει ορίσει το Κράτος.</p>
--

Εικόνα 22: Διακήρυξη για τα δικαιώματα του παιδιού, άρθρο 29⁵⁴

- Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

<p style="text-align: center;">Άρθρο 14</p> <p style="text-align: center;">Δικαίωμα εκπαίδευσης</p> <p>1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση και στην πρόσβαση στην επαγγελματική και συνεχή κατάρτιση.</p> <p>2. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ευχέρεια δωρεάν παρακολούθησης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης.</p> <p>3. Η ελευθερία ίδρυσης εκπαιδευτικών ιδρυμάτων με σεβασμό των δημοκρατικών αρχών, καθώς και το δικαίωμα των γονέων να εξασφαλίζουν την εκπαίδευση και τη μόρφωση των τέκνων τους σύμφωνα με τις θρησκευτικές, φιλοσοφικές και παιδαγωγικές πεποιθήσεις τους, γίνονται σεβαστά σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες που διέπουν την άσκησή τους.</p>
--

Εικόνα 23: Δικαίωμα εκπαίδευσης, χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁵⁵

⁵³Πηγή <https://www.unicef.gr/to-πλήρες-κείμενο-της-σύμβασης-για-τα-δικαιώματα-του-παιδιού/a4-366-22>

⁵⁴Πηγή <https://www.unicef.gr/to-πλήρες-κείμενο-της-σύμβασης-για-τα-δικαιώματα-του-παιδιού/a4-366-22>

Σύμφωνα με όσα αναφέρονται στο Right to Education Project (RTE)⁵⁶, το δικαίωμα στην εκπαίδευση εμπεριέχει τα εξής:

ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
1. Δικαίωμα στην δωρεάν και υποχρεωτική πρωτοβάθμια εκπαίδευση
2. Δικαίωμα στη διαθέσιμη και προσβάσιμη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (συμπεριλαμβανομένης της τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης), η οποία γίνεται σταδιακά δωρεάν
3. Δικαίωμα ίσης πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση με βάση τη δυνατότητα, η οποία γίνεται σταδιακά δωρεάν
4. Δικαίωμα στη βασική εκπαίδευση για όσους δεν έχουν λάβει ή ολοκληρώσει την πρωτοβάθμια εκπαίδευση
5. Δικαίωμα στην ποιοτική εκπαίδευση, τόσο σε δημόσια όσο και σε ιδιωτικά σχολεία
6. Ελευθερία των γονέων να επιλέγουν σχολεία για τα παιδιά τους τα οποία είναι σύμφωνα με τις θρησκευτικές και ηθικές πεποιθήσεις τους
7. Ελευθερία των ατόμων και των φορέων για τη δημιουργία και τη διοίκηση εκπαιδευτικών ιδρυμάτων σύμφωνα με τα ελάχιστα πρότυπα που έχουν θεσπιστεί από το κράτος για την ακαδημαϊκή ελευθερία δασκάλων και μαθητών

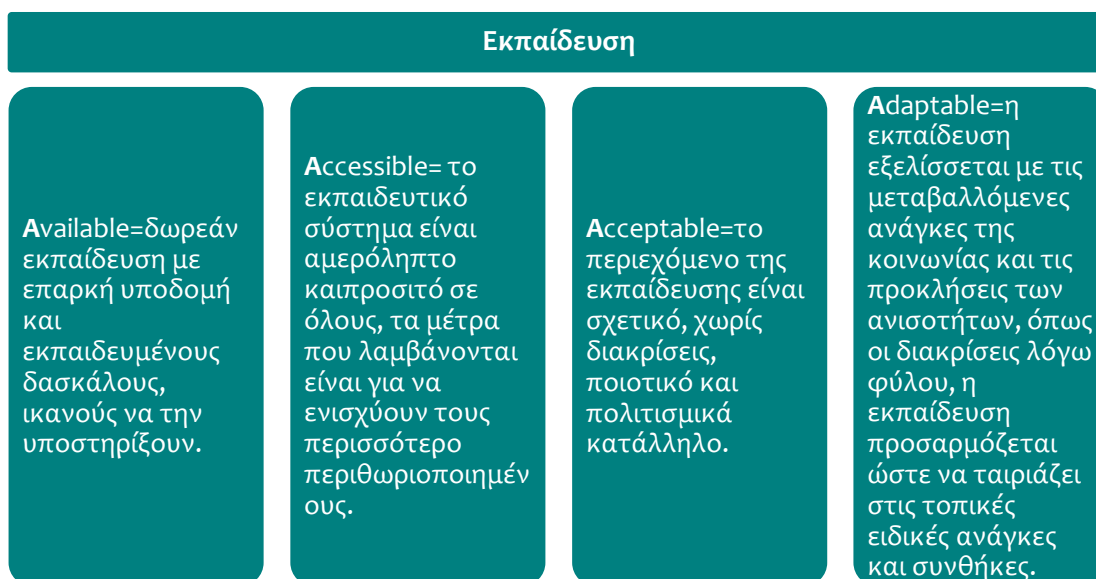
Πίνακας 2: Το δικαίωμα στην εκπαίδευση⁵⁷

Με άλλα λόγια η εκπαίδευση, σύμφωνα με την Tomasevski (RTE project , 2001):

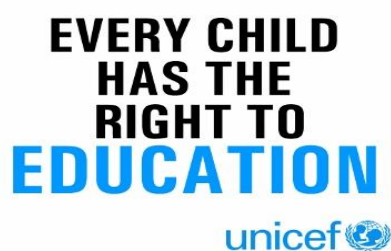
⁵⁵ Πηγή <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EL>

⁵⁶RTE=Project που δημιουργήθηκε το 2000 με αφορμή το δικαίωμα στην εκπαίδευση όπως διατυπώθηκε στην Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Έχει ως «όραμα έναν κόσμο όπου η εκπαίδευση για όλους γίνεται πραγματικότητα, από την πρώιμη παιδική ηλικία για τη διά βίου μάθηση, με βάση τις αρχές της μη-διάκρισης και της ισότητας.

⁵⁷ Πηγή <http://www.right-to-education.org/>

Πίνακας 3: Τα 4 «Α» της εκπαίδευσης⁵⁸

Εικόνα 24: «Κάθε παιδί έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση»⁵⁹

Από τα παραπάνω καταλήγουμε ότι το δικαίωμα στην εκπαίδευση «προκύπτει από τη σύνθεση ενός πλέγματος επιμέρους ελευθεριών, δικαιωμάτων και εγγυήσεων, που όλα συντείνουν στην προαγωγή του συνταγματικού αγαθού της παιδείας» (Σκουρή & Κουτούπα-Ρεγκάκου, 2009, σ. 329). Ταυτόχρονα όμως, το δικαίωμα στην παιδεία συνδέεται με την υποχρέωση του ατόμου ως πολίτη της χώρας να παρακολουθήσει το εννιάχρονο, σύμφωνα με τους ισχύοντες νόμους, εκπαιδευτικό της σύστημα. «Είναι φανερό ότι το δικαίωμα στην εκπαίδευση έχει δύο, παράλληλες και παραπληρωματικές, βασικές όψεις, μία ατομική και μία συλλογική. Αυτές αντιστοιχούν, κάπως σχηματικά, στη διττή φύση του αφενός ως ατομικού δικαιώματος και αφετέρου ως κοινωνικού δικαιώματος και αποστολής του κράτους» (Δαγτόγλου, 2012, σ. 208). Από τη μία πλευρά λοιπόν, η ατομική όψη του

⁵⁸ Πηγή <http://www.right-to-education.org/>

⁵⁹ Πηγή <https://gr.pinterest.com/pin/490259109414031631/>

δικαιώματος κατοχυρώνεται και από το Πρώτο Πρωτόκολλο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στην οποία η εκπαίδευση του παιδιού είναι δικαίωμα επιλογής των γονέων, βάσει των «θρησκευτικών και φιλοσοφικών τους πεποιθήσεων»⁶⁰. Από την άλλη πλευρά, η κοινωνική όψη του προκύπτει και από το άρθρο 28 της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού (παρατίθεται παραπάνω), στην οποία ορίζεται ότι η στοιχειώδης εκπαίδευση οφείλει να είναι υποχρεωτική και δωρεάν για όλους. Είναι αντιληπτό ότι οι παραπάνω διακηρύξεις «αφορούν λιγότερο την παιδεία με την φιλοσοφική της έννοια ως σύνθετη κοινωνική λειτουργία και περισσότερο την οργανωμένη μορφή της, δηλ. την εκπαίδευση» (Γεωργόπουλος, 1990, σ. 310-311).

Η διττή φύση του δικαιώματος στην εκπαίδευση οδηγεί σε μία παράδοξη διαπίστωση: την υποχρεωτικότητα του δικαιώματος στην εκπαίδευση. Η υποχρέωση του ατόμου να παρακολουθήσει το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας του προκύπτει μέσα από το νομικά κατοχυρωμένο δικαίωμά του. Με άλλα λόγια, η διάσταση της υποχρεωτικότητας προκύπτει από την κοινωνική διάσταση του δικαιώματος. Το άτομο υποχρεούται, ως πολίτης του κράτους, να παρακολουθεί το εκπαιδευτικό σύστημα με σκοπό την ευημερία και την προαγωγή αξιών όπως η ειρήνη και η αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών και, σύμφωνα με τις διατάξεις, πάντα εξυπηρετώντας τα συμφέροντα του ατόμου. Ο Nelson Mandela υπογραμμίζει ότι: «η εκπαίδευση είναι το πιο ισχυρό όπλο που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε για να αλλάξουμε τον κόσμο». Η παρακάτω διαφήμιση από τη Σιγκαπούρη δείχνει την αλλαγή: <https://www.youtube.com/watch?v=UJun5xGK86g>.

Το ατομικό δικαίωμα στην εκπαίδευση υποχρεώνει το κράτος να παρέχει στα άτομα εκπαίδευση και, αντίστροφα τα άτομα, υποχρεούνται να παρακολουθούν το εθνικό σύστημα εκπαίδευσης. Πόσο δεσμευτικό μπορεί να γίνει όμως το δικαίωμα αυτό για το άτομο; Σε προηγούμενη παράγραφο αναφέρθηκε ότι οι γονείς ή κηδεμόνες έχουν το δικαίωμα να επιλέξουν για το είδος της εκπαίδευσης του παιδιού. Μεγάλο θέμα τίθεται όταν αναφερόμαστε σε περιπτώσεις στις οποίες εξωτερικοί παράγοντες (ή και εσωτερικοί) παρακωλύουν την εκπαίδευση: Όταν η

⁶⁰ Πρώτο Πρωτόκολλο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, άρθρο 2, <http://www.nis.gr/npimages/docs/ESDA2.pdf>

φτώχεια, οι κακές συνθήκες διαβίωσης, οι συχνές μετακινήσεις, οι θρησκευτικές και πολιτισμικές πεποιθήσεις καθιστούν δύσκολη την άσκηση του δικαιώματος στην εκπαίδευση. Η αποχή του παιδιού από το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας θεωρείται παραβίαση του δικαιώματός του, παραμέληση του ίδιου του παιδιού, και συνοδεύεται από ποινές προς τους υπαίτιους, που συνήθως είναι οι γονείς ή οι κηδεμόνες. Μάλιστα, στην ακραία της μορφή, η νομοθεσία προβλέπει ότι «αν ο πατέρας ή η μητέρα παραβαίνουν τα καθήκοντα που τους επιβάλλει το λειτούργημά τους για την επιμέλεια του προσώπου του τέκνου» ή «αν ασκούν το λειτούργημα αυτό καταχρηστικά και δεν είναι σε θέση να ανταποκριθούν σε αυτό, το δικαστήριο μπορεί, εφόσον το ζητήσουν ο άλλος γονέας ή πλησιέστεροι συγγενείς του τέκνου, ο εισαγγελέας ή αυτεπαγγέλτως, να διατάξει οποιοδήποτε πρόσφορο μέτρο»⁶¹, υπάρχει δηλαδή νομικά «δυνατότητα παρέμβασης τρίτων για την προστασία του παιδιού, όταν υπάρχει υπέρβαση ή κατάχρηση των δικαιωμάτων αυτών (το δικαίωμα να επιλέγουν και καθορίζουν την αγωγή των παιδιών τους)» (Μόσχος, 2013, σ. 1). Προτού φτάσει όμως να μιλάει κανείς για ποινές τέτοιας βαρύτητας, χρειάζεται να σκεφτεί ότι το δικαίωμα στην εκπαίδευση υποχρεώνει μεν τα άτομα να παρακολουθούν το κρατικό εκπαιδευτικό σύστημα, αλλά παράλληλα «καθιερώνει και την υποχρέωση στις κυβερνήσεις των κρατών να παρέχουν βοήθεια και στήριξη στους γονείς κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους για την ανατροφή των παιδιών, και να εξασφαλίζουν στο μέτρο του δυνατού την επιβίωση και την ανάπτυξή τους (άρθρο 6)»⁶². Επομένως, τονίζεται μια άλλη διάσταση του κράτους με πρόσθετα καθήκοντα απέναντι στους ανθρώπους που ζουν σε αυτό. Ένα κράτος που μεριμνά για τους ανθρώπους, ελέγχει τις συνθήκες διαβίωσής τους, παρέχει κατάλληλη στήριξη, ελαχιστοποιεί τις δυσκολίες, ενημερώνει και ενημερώνεται για τις διαφορετικές αντιλήψεις και πεποιθήσεις τους, ώστε να εξασκείται το δικαίωμα στην εκπαίδευση «λαμβάνοντας πρώτιστα υπόψη το συμφέρον του παιδιού»⁶³.

⁶¹ Άρθρο 1532, Αστικός Κώδικας (Οικογενειακό Δίκαιο)

⁶² Πηγή <https://www.unicef.gr/to-πλήρες-κείμενο-της-σύμβασης-για-τα-δικαιώματα-του-παιδιού/a4-366-22>

⁶³ Άρθρο 3, Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

Βλέποντας την κατάσταση υπό αυτό το πρίσμα, το κράτος πολλές φορές χρειάστηκε να προσαρμόσει την υπάρχουσα νομοθεσία και να διαμορφώσει το εκπαιδευτικό σύστημα προκειμένου να γίνει επίσης ακόμα πιο ανοιχτό. Ιδιαίτερα μετά το 1980, με την παλιννόστηση Ελλήνων μεταναστών αλλά και το 1990 με την εγκατάσταση πληθυσμών (κυρίως από βαλκανικές χώρες αλλά και από την υπόλοιπη Ευρώπη και τον κόσμο) στον ελλαδικό χώρο. Οι αλλαγές αυτές προκάλεσαν αναστάτωση στο εκπαιδευτικό σύστημα και πίεσαν το κράτος να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα και να διαμορφώσει μια πολιτική διαπολιτισμικής αγωγής. Στη δεκαετία του 1980, λοιπόν, και μετά από μερικές κατευθυντήριες οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ξεκίνησαν οι πρώτες αλλαγές. Σχετικά με τις οδηγίες, αυτές προέβλεπαν δημιουργία τάξεων υποδοχής⁶⁴, στις οποίες θα φοιτούσαν αρχικά και για σύντομο χρονικό διάστημα οι νεοεισερχόμενοι μαθητές με σκοπό την εκμάθηση ή τη βελτίωση της ελληνικής γλώσσας. Ακόμη, βάσει των οδηγιών, δημιουργήθηκαν φροντιστηριακά τμήματα⁶⁵, με μέγιστο χρόνο φοίτησης 1 έτος ανά μαθητή⁶⁶, στα οποία οι μαθητές μπορούσαν να βελτιώσουν τις γνώσεις τους στην ελληνική γλώσσα. Κάθε σχολική μονάδα, ανάλογα με τις δυνατότητές της και τις ανάγκες των μαθητών αυτών μπορούσε να επιλέγει ανάμεσα στα προηγούμενα τμήματα διδασκαλίας. Επιπρόσθετα, οι οδηγίες προέβλεπαν συνεργασία της Ελλάδας «με τις αρχές της χώρας προέλευσης των μαθητών ώστε να παρέχεται και στους αλλοδαπούς μαθητές/τριες η δυνατότητα διδασκαλίας στοιχείων της γλώσσας και του πολιτισμού της χώρας τους»⁶⁷ (Αγιακλή, Χατζηδάκη & Αθανασίου, 2000). Επίσης, το κράτος επέτρεψε πρόσθετη υποστήριξη μέσα στην τάξη από δίγλωσσους εκπαιδευτικούς σε όσα παιδιά το είχαν ανάγκη και αποδέχθηκε την προαιρετική διδασκαλία των μητρικών γλωσσών των μαθητών/τριών από εκπαιδευτικούς της χώρας προέλευσης, εκτός των σχολικών ωρών. Τέλος δημιουργήθηκαν σχολεία αποκλειστικά για τα παιδιά παλιννοστούντων τα οποία όμως και καταργήθηκαν λίγο αργότερα γιατί «αποδείχθηκαν ανεπαρκή για το σκοπό που ιδρύθηκαν. Γρήγορα μεταβλήθηκαν σε

⁶⁴ Άρθρο 45, Νόμος 1404/1983 για τάξεις υποδοχής

⁶⁵ Άρθρο 2, Νόμος 1894/1990 (Ν. 1894/1990, 968)

⁶⁶ Ν. 2413/96 “Περί εκπαίδευσης ελληνοπαίδων εξωτερικού και διαπολιτισμικής εκπαίδευσης”

⁶⁷ Βλ. http://www.komvos.edu.gr/periodiko/periodiko2nd/thematikes/new_print/2/1.htm

“γκέτο” και ελάχιστα εξυπηρετούσαν την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και κουλτούρας»⁶⁸.

Η εφαρμογή των κανόνων της διαπολιτισμικής αγωγής κατοχυρώθηκε θεσμικά με τον νόμο 2413/1996 και τα άρθρα 5, 34, 35, 36 και 37. Συνοπτικά, τα άρθρα αυτά στοχεύουν στην «οργάνωση και λειτουργία σχολείων (για την Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση) για την παροχή μόρφωσης σε νέους με εκπαιδευτικές, κοινωνικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες» (ν. 2413/96, ΦΕΚ 124 τ. Α/17.6.1996). Στο ίδιο πλαίσιο δημιουργήθηκε επίσης το Ινστιτούτο Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης (Ι.Π.Ο.Δ.Ε) το οποίο είχε ως αντικείμενο την έρευνα και τη μελέτη εκπαιδευτικών θεμάτων «τα οποία αφορούν τόσο την ελληνική παιδεία στο εξωτερικό όσο και την εκπαίδευση παλιννοστώντων και αλλοδαπών μαθητών στο εσωτερικό» (Τριλιανός, 2006, σ. 41). Ο ρόλος του δεν περιοριζόταν εκεί καθώς «έχει την ευθύνη για την κατάρτιση εξειδικευμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων, την έκδοση διδακτικών εγχειριδίων, προσαρμοσμένων στις ανάγκες των μαθητών αυτών, καθώς και για την παραγωγή κατάλληλου διδακτικού και εποπτικού υλικού» (Ν. 2413, 1996, 2438, 2451).

Καταλαβαίνει κανείς ότι αυτές οι δύο δεκαετίες έπαιξαν καταλυτικό ρόλο στη διαμόρφωση μιας νέας εκπαιδευτικής πολιτικής στην Ελλάδα. Παρά τις όποιες αδυναμίες, είναι προφανές ότι έγινε μια κρατικά θεσμική προσπάθεια για την συμπερίληψη των παλιννοστώντων και μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο στις ελληνικές τάξεις.

⁶⁸ Βλ.

<https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKewi0qvDKzLDVAhWGOBQKHSInBMEQFggIIMAA&url=https%3A%2F%2Fclass.upatras.gr%2Fmodules%2Fdocument%2Ffile.php%2FPDE1344%2F%25CE%2591%25CE%25BB%25CE%25BB%25CF%258C%25CE%25B3%25CE%25B%25CF%2589%25CF%2583%25CF%2583%25CE%25BF%25CE%25B9%2520%25CE%25BC%25CE%25B1%25CE%25B8%25CE%25B7%25CF%2584%25CE%25AD%25CF%2582%2520%25CF%2583%25CE%25B5%2520%25CE%25BC%25CE%25BF%25CE%25BD%25CF%258C%25CE%25B3%25CE%25BB%25CF%2589%25CF%2583%25CF%2583%25CE%25B5%25CF%2582%2520%25CF%2584%25CE%25AC%25CE%25BE%25CE%25B5%25CE%25B9%25CF%2582.doc&usg=AFQjCNFKOHibPY6gpaObV1cm6Ltog1wMUg>

5.1 Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στην προηγούμενη υποενότητα παρουσιάστηκαν οι πρώτες τροποποιήσεις του εκπαιδευτικού συστήματος προς την κατεύθυνση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Τα νέα δεδομένα και η προσέλευση των προσφύγων στη χώρα, λόγω των νέων κοινωνικών συνθηκών, οδήγησε σε πρόσθετες μεταρρυθμίσεις του εκπαιδευτικού συστήματος βασισμένου σε αρχές τόσο της UNESCO⁶⁹, όσο και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ξεκινώντας από την εκπαίδευση ενήλικων προσφύγων, σύμφωνα με το Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής, δεν υπάρχει ειδικός νόμος που να υποχρεώνει το κράτος να παρέχει στους ενήλικες πρόσφυγες πρόσβαση στη δημόσια εκπαίδευση. Σύμφωνα και με τη νέα εθνική νομοθεσία, η οποία διαμορφώθηκε βάσει της Οδηγίας 2013/33/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26^{ης} Ιουνίου 2013, στην παράγραφο 5 του άρθρου 10, αναφέρεται ότι «η πρόσβαση στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση καθώς και σε προγράμματα μαθητείας δεν περιορίζεται στους ανήλικους, αλλά μπορεί να αφορά και ενήλικες αιτούντες άσυλο υπό προϋποθέσεις ανάλογες με αυτές που ισχύουν για τους Έλληνες πολίτες». Επομένως, οι ενήλικες πρόσφυγες μπορούν να παρακολουθούν μαθήματα που διοργανώνονται από οποιονδήποτε φορέα και είναι ανοιχτά.

Συνεχίζοντας, όσον αφορά στα παιδιά και στους έφηβους πρόσφυγες, το ζήτημα τέθηκε στην Ελλάδα πρώτη φορά νομικά, με το άρθρο 72 του νόμου 3386/ 2005, σύμφωνα με το οποίο «επιτρέπεται σε παιδιά με ελλιπή δικαιολογητικά⁷⁰ να εγγράφονται στα σχολεία, κατ' επέκταση να έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση» (Zülküf Murat Bora, 2010, σ. 22).

Η εκπαίδευση των παιδιών προσφύγων στην Ελλάδα επιμερίζεται σε τρεις (3) άξονες κατοχυρωμένους από τους εθνικούς νόμους:

⁶⁹ UNESCO= United Nations' Educational, Scientific and Cultural Organization.

⁷⁰ Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν: 1) τα παιδιά που είναι υπό την προστασία του ελληνικού κράτους ως πρόσφυγες και όσων τελούν υπό την προστασία της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών, 2) τα παιδιά που προέρχονται από εμπόλεμες ζώνες (Αφγανιστάν, Σομαλία, Σουδάν, Ιράκ κλπ.), 3) τα παιδιά που έχουν υποβάλει αίτηση για τη χορήγηση ασύλου είτε με την συνοδεία των γονέων τους είτε χωρίς συνοδεία. Δηλαδή τα ασυνόδευτα ανήλικα παιδιά και 4) τα παιδιά που διαμένουν ήδη στην Ελλάδα αλλά δεν έχουν νομικό καθεστώς (νομιμοποιητικά έγγραφα, μόνιμη κατοικία).

Πρόσβαση στην εκπαίδευση, με τη φυσική έννοια του όρου, π.χ. μετακίνηση από και προς το χώρο μαθημάτων.

Οικονομική έννοια του όρου, κατοχύρωση της δωρεάν εκπαίδευσης.

Πρόσβαση στο περιεχόμενο της εκπαίδευσης, γλώσσα κατανοητή στα άτομα.

Πίνακας 4: Νομικοί άξονες εκπαίδευσης προσφύγων στην Ελλάδα

Η υποχρεωτική εκπαίδευση είναι εφαρμόσιμη σε όλα τα παιδιά ανεξάρτητα από το καθεστώς νομιμότητας των γονέων. Πιο συγκεκριμένα, το άρθρο 40 του νόμου 2910/2001⁷¹ τα παιδιά των προσφύγων που διαμένουν στην Ελλάδα, όπως και τα παιδιά ημεδαπών, υποχρεούνται και έχουν το δικαίωμα στην υποχρεωτική εκπαίδευση:

Άρθρο 40 Πρόσβαση των ανήλικων αλλοδαπών στην εκπαίδευση

1. Ανήλικοι αλλοδαποί, που διαμένουν στην ελληνική επικράτεια, υπάγονται στην υποχρέωση της ελάχιστης σχολικής φοίτησης, όπως και οι ημεδαποί. 2. Οι ανήλικοι αλλοδαποί που φοιτούν σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης έχουν χωρίς περιορισμούς πρόσβαση στις δραστηριότητες της σχολικής ή εκπαιδευτικής κοινότητας. 3. Για την εγγραφή αλλοδαπών ανήλικων στα δημόσια σχολεία απαιτούνται τα αντίστοιχα με τα προβλεπόμενα για τους ημεδαπούς δικαιολογητικά. Κατ' εξαίρεση, με ελλιπή δικαιολογητικά μπορεί να εγγράφονται στα δημόσια σχολεία τέκνα: α. όσων προστατεύονται από το ελληνικό κράτος ως πρόσφυγες και όσων τελούν υπό την προστασία της Υπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών, β. όσων προέρχονται από περιοχές στις οποίες επικρατεί έκρυθμη κατάσταση, γ. όσων έχουν υποβάλει αίτηση για τη χορήγηση ασύλου. δ. αλλοδαπών που διαμένουν στην Ελλάδα, ακόμη και αν δεν έχει ρυθμιστεί η νόμιμη παραμονή τους σε αυτήν.

Εικόνα 25: Άρθρο 40, Πρόσβαση των ανήλικων αλλοδαπών στην εκπαίδευση⁷²

Το πιο πρόσφατο νομοθετικό πλαίσιο της Ελλάδας, όπως διαμορφώθηκε μετά από την Οδηγία 2013/33/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου «σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία», συνηγορεί προς την ίδια κατεύθυνση με τις προηγούμενες διατάξεις. Πιο αναλυτικά, στο άρθρο 14 της Οδηγίας για την εκπαίδευση, αναγράφεται ότι, «οι ανήλικοι πολίτες τρίτων χωρών ή ανιθαγενείς, κατά την παραμονή τους στη χώρα, έχουν πρόσβαση στο δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα, υπό προϋποθέσεις ανάλογες με αυτές που

⁷¹Βλ. http://www.eliamep.gr/wpcontent/uploads/en/2008/10/greek_education_policy_and_the_challenge_of_migration_triandaf_and_gropas_emilie_wp3_22_nov_07.pdf

⁷² Πηγή <http://users.sch.gr/cevag/nomos/readlaw.php?id=178&par=536>

ισχύουν για τους Έλληνες πολίτες και με διευκολύνσεις ως προς την εγγραφή σε περίπτωση αντικειμενικής αδυναμίας υποβολής όλων των απαιτούμενων δικαιολογητικών»⁷³. Το άρθρο επίσης προβλέπει την ένταξη των παιδιών στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα μέσα σε διάστημα τριών μηνών «από την ημερομηνία ολοκλήρωσης της ταυτοποίησης του ανηλίκου». Όταν μάλιστα, για ειδικούς λόγους που αφορούν τον ανήλικο, είναι αδύνατη η πρόσβασή του στο εκπαιδευτικό σύστημα, το άρθρο προβλέπει λήψη κατάλληλων –για το παιδί– μέτρων, σύμφωνα με τις διατάξεις της κείμενης νομοθεσίας. Περιορισμοί του νόμου αφορούν την περίπτωση που «εκκρεμεί κατά των ιδίων ή των γονέων τυχόν μέτρο απομάκρυνσης». Τότε δεν ισχύουν οι προηγούμενες παράγραφοι για την πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα. Φυσικά, «το δικαίωμα παρακολούθησης δευτεροβάθμιων σπουδών δεν ανακαλείται αποκλειστικά και μόνο λόγω ενηλικιώσεως». Επομένως, «το κράτος οφείλει να παράσχει εκπαίδευση στους πρόσφυγες στο πλαίσιο καταρχήν του δημόσιου σχολείου στην δεκαετή υποχρεωτική εκπαίδευση (νηπιαγωγείο-δημοτικό-γυμνάσιο) και στην προαιρετική τριετή εκπαίδευση (λύκειο). Οι βάσεις του συγκεκριμένου πλαισίου βρίσκονται στον νόμο 1566/1985⁷⁴ [...]» (Τσιτσελίκης, 2016, σ. 2). Ο Τσιτσελίκης (2016, σ.2) υπογραμμίζει ότι σύμφωνα με τη νομοθεσία⁷⁵ «τα σχολεία μπορούν να επεκταθούν με τον κατάλληλο τρόπο ώστε να καλύψουν ανάγκες που θα ανακύπτουν ανάλογα με ειδικές συνθήκες, βλ. άλλη μητρική γλώσσα, πολιτισμικό υπόβαθρο».

Προς την κατεύθυνση αυτή, με σκοπό να εκτελεστεί το πλαίσιο που αναπτύχθηκε για τις εκπαιδευτικές ανάγκες των παιδιών προσφύγων, το Υπουργείο, λαμβάνοντας υπόψη μια σειρά από άλλες διατάξεις και νόμους σχετικούς με την εκπαίδευση, εξέδωσε την Υπουργική Απόφαση 131024/Δ1 (ΦΕΚ Β 2687/2016)⁷⁶. Η επιστημονική επιτροπή που συντάχθηκε από το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων αναφέρει στην έκθεση αποτίμησής του ότι «το δικαίωμα στην

⁷³ Πηγή <http://www.opengov.gr/types?p=4673>

⁷⁴ «Νόμος για τη δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις».

⁷⁵ «Εφόσον κρίνεται αναγκαίο θα παρέχονται στους ανήλικους προπαρασκευαστικά μαθήματα, συμπεριλαμβανομένων μαθημάτων γλώσσας, προκειμένου να διευκολύνεται η πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα», Άρθρο 10 (Άρθρο 14 Οδηγίας 2013/33/ΕΕ- Εκπαίδευση).

⁷⁶ Πηγή <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/deuterobathmia-ekpaideuse/upourgike-apophase-131024-d1-2016.html>

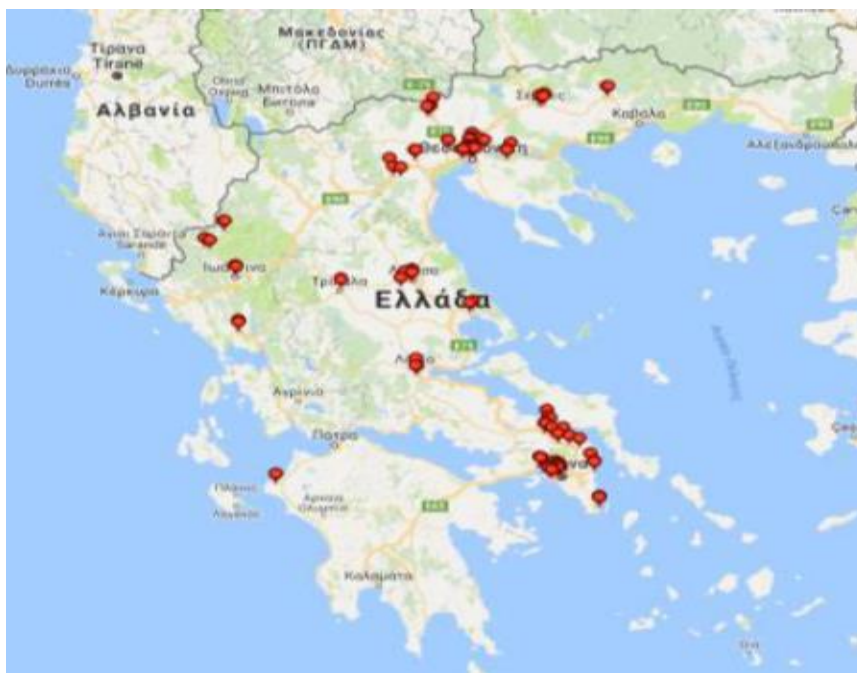
εκπαίδευση είναι βασικό ανθρώπινο δικαίωμα το οποίο σέβεται, προστατεύει και προωθεί το ελληνικό κράτος. Κάθε παιδί έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση και, πολύ περισσότερο, κάθε προσφυγόπουλο, σύμφωνα με το ευρωπαϊκό και το εθνικό δίκαιο».

Η επιτροπή κλήθηκε να σχεδιάσει ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα το οποίο απευθυνόταν σε περίπου 13.351 παιδιά⁷⁷ (8.000-8.500 διέμεναν σε Κέντρα Φιλοξενίας και 4851 σε ξενώνες, διαμερίσματα και ξενοδοχεία). Ας δούμε στη συνέχεια πώς διαμορφώθηκε η εκπαιδευτική πολιτική τη χώρας για τους μαθητές με προσφυγικό υπόβαθρο. Οι βασικές αλλαγές εστιάζονται στον ορισμό των θεσμών **Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (ΖΕΠ), Τάξεις υποδοχής** στις ΖΕΠ, **Ενισχυτικά Φροντιστηριακά Τμήματα** στις ΖΕΠ και **Δομές Υποδοχής για την Εκπαίδευση των Προσφύγων** στις ΖΕΠ (Δ.Υ.Ε.Π ΖΕΠ) στις σχολικές μονάδες. Για τη λειτουργία τους συνεργάστηκαν τα εξής Υπουργεία: Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, Υπουργείο Υγείας και Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής.

Πιο αναλυτικά, οι Δ.Υ.Ε.Π., ως δομές τυπικής εκπαίδευσης, ακολουθούν τους νόμους και τις αποφάσεις της δημόσιας πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Οι Δ.Υ.Ε.Π. αφορούν ηλικίες από 4 έως 15 ετών, καλύπτουν δηλαδή τις τάξεις υποχρεωτικής εκπαίδευσης όπως ισχύουν στην Ελλάδα. Η διαφοροποίηση έγκειται στο γεγονός ότι για τα παιδιά νηπιακής ηλικίας οι Δ.Υ.Ε.Π. στήθηκαν μέσα στα κέντρα φιλοξενίας ενώ για παιδιά δημοτικού και γυμνασίου αυτές λειτουργούν σε επιλεγμένες σχολικές μονάδες, πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίες βρίσκονται κοντά σε περιοχές όπου υπάρχουν κέντρα φιλοξενίας. Σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση⁷⁸ (Άρθρο 1) «η ίδρυση, η οργάνωση, η λειτουργία, ο συντονισμός και το πρόγραμμα εκπαίδευσης των Δ.Υ.Ε.Π. εποπτεύεται από την ομάδα διαχείρισης, συντονισμού και παρακολούθησης της εκπαίδευσης των προσφύγων, η οποία συντονίζει και την υλοποίηση δράσεων μέσω του Ταμείου Ασύλου».

⁷⁷ Εννοούνται όσοι/όσες ανήκουν στην ηλικία υποχρεωτικής εκπαίδευσης, 4-15 ετών.

⁷⁸ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, απόφαση για τις Δ.Υ.Ε.Π.: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/koine-upourgike-apophase-180647-gd4-2016.html>

Εικόνα 26: Λειτουργούσες Δ.Υ.Ε.Π (Μάρτιος 2017)⁷⁹

Στον παραπάνω χάρτη φαίνονται οι Δ.Υ.Ε.Π που λειτούργησαν το σχολικό έτος 2016-2017 στην Ελλάδα. Στο Δελτίο Τύπου του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής⁸⁰ διευκρινίζεται ότι «το θεσμικό σχήμα των Τάξεων Υποδοχής ανταποκρίνεται στην εκπαίδευση εκείνων των παιδιών προσφύγων που είναι ενταγμένα στον αστικό ιστό [...]»⁸¹. Συμπληρωματικά, η Ευαγ. Κοντοδήμα, πρόεδρος της Ένωσης Εκπαιδευτικών της ελληνικής ως δεύτερης/ ξένης γλώσσας, σε ομιλία της με θέμα την εκπαίδευση των προσφύγων (2017), αναφέρει ότι «τα νησιά εξαιρέθηκαν από τις Δ.Υ.Ε.Π με το σκεπτικό ότι είναι μεταβατική η παραμονή των προσφυγικών οικογενειών εκεί [...]»⁸², δημιουργώντας ερωτήματα σχετικά με το δικαίωμα στην εκπαίδευση για τα παιδιά πρόσφυγες της νησιωτικής Ελλάδας.

Οι διατάξεις και οι νόμοι που ψηφίστηκαν και εφαρμόστηκαν για την εκπαίδευση των παιδιών προσφύγων έχουν ως αφετηρία «το συμφέρον του παιδιού» και αποτελούν «υποχρέωση του κράτους που υπαγορεύεται από διατάξεις αυξημένης

⁷⁹ Πηγή <http://www.alfavita.gr/arhron/ekpaideysi/ypoyrgeio-paideias/ekthesi-apotimisis-toy-ergoy-gia-tin-entaxi-ton-paidion-ton>

⁸⁰ Πηγή

http://www.iep.edu.gr/images/IEP/EPISTIMONIKI_YPIRESIA/Epist_Monades/A_Kyklos/Diapolitismiki/2016/2016-10-04_dt_dyep.pdf

⁸¹ Πηγή <http://www.iep.edu.gr/index.php/el/anakoinwseis-10/77-dyep-domes-ypodoxis-kai-ekpaidefsis-prosfygon>

⁸² Πηγή <http://www.avgi.gr/article/10839/8012927/mia-matia-sten-ekpaideuse-ton-prosphygon-semera>

τυπικής ισχύος, δηλ. του Συντάγματος και της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού» (Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, 2016, σ. 5).

Έως το τέλος της σχολικής χρονιάς 2016-2017, λειτούργησαν 111 Δ.Υ.Ε.Π με 145 τμήματα που κάλυψαν 35 Κέντρα Φιλοξενίας Προσφύγων. Βέβαια, μαθητές πρόσφυγες υπήρξαν και στο πρωινό σχολείο και ήταν κυρίως παιδιά που έμειναν «στον αστικό ιστό, σε καταλήψεις, σε ξενώνες, σε διαμερίσματα ή ξενοδοχεία που χρηματοδοτεί η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ»⁸³ (Κοντοδήμα, 2017). Προς το τέλος του ακαδημαϊκού έτους η επιστημονική επιτροπή του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, συνέταξε την «έκθεση αποτίμησης του έργου για την ένταξη των παιδιών των προσφύγων στην εκπαίδευση». Σε αυτή, αναφέρονται με περισσότερες λεπτομέρειες η λειτουργία των Δ.Υ.Ε.Π και προτείνονται κάποιες αλλαγές για το επόμενο έτος (2017-2018)⁸⁴.

Περισσότερα στοιχεία για την εκπαίδευση των προσφύγων στην Ελλάδα μπορεί κανείς να βρει στην ενότητα 3 του αποθετηρίου «Εισαγωγή στη διαπολιτισμική εκπαίδευση».

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 7

Απεικονίστε τις ιδανικές Δ.Υ.Ε.Π όπως τις φαντάζεστε (ακολουθώντας και τον κανονισμό λειτουργίας τους).

⁸³ Πηγή <http://www.avgi.gr/article/10839/8012927/mia-matia-sten-ekpaideuse-ton-prosphygon-semera>

⁸⁴ Πηγή https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2017/16_06_17_Epistimoniki_Epitropi_Prosfygon_Y_PPETH_Apotimisi_Protaseis_2016_2017_Final.pdf

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 8

Τα παρακάτω ακρωνύμια συνδέονται με το σύστημα εκπαίδευσης προσφύγων. Προσπαθήστε να σκεφτείτε ένα μικρό σχέδιο ή σύμβολο για κάθε μία από τις λέξεις των παρακάτω ακρωνύμιων:

Δ.Υ.Ε.Π.:

Σ.Ε.Π. :

Ζ.Ε.Π.:

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 9

«Τα νησιά εξαιρέθηκαν από τις Δ.Υ.Ε.Π. με το σκεπτικό ότι είναι μεταβατική η παραμονή των προσφυγικών οικογενειών εκεί και δυστυχώς φαίνεται ότι τα παιδιά αυτά δεν παρακολουθούν ούτε πρωινά τμήματα του δημόσιου σχολείου».

Πώς θα σχολιάζατε την παραπάνω πρόταση λαμβάνοντας υπόψη όσα διαβάσατε παραπάνω για το δικαίωμα των προσφύγων στην εκπαίδευση;

5.2 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Σε κάθε χώρα, παράλληλα με τους νόμους που έχουν θεσπιστεί, υπάρχουν και οι λεγόμενοι άγραφοι κανόνες ή άγραφοι νόμοι ή ηθικό δίκαιο. Οι άγραφοι κανόνες ορίζονται στα λεξικά ως «το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζει τον κοινωνικό και ηθικό βίο των ανθρώπων και που επιβάλλεται από τη συνήθεια και την παράδοση»⁸⁵.

Είναι προφανές ότι οι άγραφοι κανόνες είναι αναπόσπαστο κομμάτι του πολιτισμού κάθε κοινωνίας και επομένως συνδέονται άρρηκτα με αυτόν. Το σύνολο των άγραφων νόμων αποτελούν τα πολιτισμικά δικαιώματα της κάθε κοινωνίας. Ως όρος, ο «πολιτισμός» (culture) είναι σύνθετος και πολυδιάστατος. Χρειάζεται λοιπόν να διευκρινιστεί ότι, στο πλαίσιο της παρούσας ενότητας, το ενδιαφέρον εστιάζεται στις σχέσεις του όρου με τη νομοθεσία, οπότε πρόκειται για μια περισσότερο τεχνοκρατική αντιμετώπισή του.

Προχωρώντας στα πολιτισμικά δικαιώματα, αυτά διέπονται από κανόνες που, ενώ έχουν διαμορφωθεί μετά από τη μακροχρόνια εφαρμογή τους από τον λαό και είναι δεσμευτικοί γι' αυτόν, δεν είναι οικουμενικά. Με άλλα λόγια, τα πολιτισμικά δικαιώματα έχουν αξία μόνο για την κοινωνία στο πλαίσιο της οποίας δημιουργήθηκαν. Πρόκειται για δικαιώματα που απορρέουν από ποικίλους παράγοντες όπως για παράδειγμα θρησκευτικά δόγματα, ιστορικά γεγονότα, κοινωνικές συνθήκες, πολιτισμικές συναντήσεις ακόμη και για αίτια που σχετίζονται με το περιβάλλον. Υπάρχουν κοινωνίες στις οποίες οι άγραφοι κανόνες είναι ισχυροί και παίζουν σημαντικό ρόλο στη ζωή των ανθρώπων και αντίθετα, άλλες κοινωνίες στις οποίες η παρουσία τους δεν είναι τόσο έντονη. Αξίζει να σημειωθεί όμως ότι δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες τα πολιτισμικά δικαιώματα έχουν θεωρηθεί καταδικαστέα από τα ανθρώπινα δικαιώματα αλλά και από όργανα που συνδέονται με αυτά.

⁸⁵Πηγή:http://www.greeklanguage.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?q=νόμος&dq=

Υπάρχουν αρκετά τέτοια παραδείγματα, ευρέως διαδεδομένα και σχετικά με την εκπαίδευση, που αφορούν κυρίως την εκδήλωση της θρησκείας στα σχολεία, μέσω της ενδυμασίας.

«2001: το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ)⁸⁶, στην υπόθεση *Dahlab* κατά Ελβετίας, επιτρέπει σε δημοτικό σχολείο να απαγορεύσει τη χρήση της μαντίλας από τις δασκάλες, υποστηρίζοντας ότι η απαγόρευση ήταν δικαιολογημένη αφού ‘αποσκοπούσε στην προστασία των θρησκευτικών πεποιθήσεων των μαθητών και των γονέων τους, εφαρμόζοντας την αρχή της θρησκευτικής ουδετερότητας στα σχολεία’».

«2005: το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην υπόθεση της [Leyla Şahin](#) κατά Τουρκίας, απορρίπτει την τούρκικη απαγόρευση της χρήσης της ισλαμικής μαντίλας από φοιτήτριες.

2011: το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο στην υπόθεση *Lautsi* κατά Ιταλίας απορρίπτει μία πρόκληση για την επίδειξη σταυρών στα ιταλικά κρατικά σχολεία της, υποστηρίζοντας ότι το σύμβολο δεν επηρέασε σημαντικά τη θρησκευτική ουδετερότητα των ιταλικών σχολείων. Έκτοτε, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο επιβεβαιώνει την απαγόρευση της Γαλλίας για τη χρήση μαντίλας και θρησκευτικών ενδυμάτων στα σχολεία σε ορισμένες περιπτώσεις υποστηρίζοντας, στο *Dogru* κατά Γαλλίας, το 2009 ότι ‘το κράτος μπορεί να περιορίσει την ελευθερία έκφρασης μιας θρησκείας, π.χ. ισλαμική μαντίλα, αν η άσκηση αυτής της ελευθερίας συγκρούεται με το στόχο της προστασίας των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων, της δημόσιας τάξης και της δημόσιας ασφάλειας⁸⁷».

Οι αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου σχετικά με ζητήματα που αφορούν σύμβολα θρησκείας, έχουν συχνά χαρακτηριστεί ως αντιφατικές. Από τη μία πλευρά, ως Δικαστήριο υπεύθυνο για τα ανθρώπινα δικαιώματα, ρυθμίζει τις συμπεριφορές με στόχο να άρει τις όποιες παραβιάσεις εντοπίζονται στην

⁸⁶ Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ): όργανο της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ιδρύθηκε το 1959 με σκοπό να ρυθμίζει τις ατομικές ή κρατικές αιτήσεις που αφορούν παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως αυτά ορίζονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (<http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>)

⁸⁷ Πηγή <https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/briefing-sasfrance-06252014.pdf>

Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Από την άλλη πλευρά, η άποψή του για την κατάργηση της ισλαμικής μαντίλας στη Γαλλία, για παράδειγμα, έρχεται σε αντίθεση με την απόφαση της υπόθεσης Singh κατά Γαλλίας, της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών κατά την οποία απαγορεύτηκε η είσοδος σε τάξη στον φοιτητή Sikh επειδή φορούσε ένα keski⁸⁸ πάνω από τα άκοπα μαλλιά του. Η επιτροπή διαπίστωσε ότι η απαγόρευση αυτή παραβίασε την ελευθερία της θρησκείας του μαθητή σύμφωνα με το Άρθρο 18 για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα.

Για να αποφευχθούν παρόμοια φαινόμενα και με επίκεντρο τον σεβασμό στους άγραφους κανόνες κάθε κοινωνίας, συντάχθηκε μία διεθνής επιστημονική ομάδα («ομάδα του Fribourg»), η οποία το 2007 υπέγραψε στο Fribourg τη Διακήρυξη των πολιτιστικών δικαιωμάτων⁸⁹. Στόχος της ομάδας ήταν η οργάνωση και συστηματοποίηση των πολιτισμικών δικαιωμάτων των ανθρώπων, όπως αυτά αναγνωρίζονται σε διεθνείς συμφωνίες (π.χ. Παγκόσμια Διακήρυξη για την πολιτισμική ποικιλία της UNESCO). Αξίζει να σημειωθεί ότι η Διακήρυξη αυτή θέτει στο κέντρο της έννοιας του «πολιτισμού» τον άνθρωπο, επιτρέπει την πολιτισμική ποικιλία και τονίζει την αξιοπρέπεια του ανθρώπου.

Μιλώντας για ανθρώπινη αξιοπρέπεια και πολιτισμό, είναι απαραίτητο να λαμβάνονται υπόψη οι ποικίλες ανάγκες και ηθικές αντιλήψεις των διαφορετικών πληθυσμών, ώστε να διασφαλίζονται τα δικαιώματά τους, όπως για παράδειγμα το Άρθρο 1 («όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα. Είναι προικισμένοι με λογική και συνείδηση, και οφείλουν να συμπεριφέρονται μεταξύ τους με πνεύμα δικαιοσύνης») της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (1948).

Οι πρόσφυγες ερχόμενοι στην Ελλάδα, φέρουν μαζί τους την κουλτούρα τους (culture). Για να είναι περισσότερο επιτυχημένη και αποτελεσματική η επικοινωνία, χρειάζεται να γνωρίζουμε, εκτός από το γλωσσικό κώδικα, και τον ηθικό κώδικα

⁸⁸ «Μικρό ελαφρύ σκουρόχρωμο κομμάτι υφάσματος που συχνά χρησιμοποιείται ως τουρμπάνι, καλύπτοντας τα μακριά μαλλιά που θεωρούνται ιερά στη θρησκεία Sikh». Πηγή: http://www.unhcr.gr/fileadmin/Greece/Extras/ITB/2015/Epitirida/EPETIRIDA_2013.pdf, σελ 217.

⁸⁹Ολόκληρη η Διακήρυξη του Fribourg http://dide-a-ath.att.sch.gr/grpolthem/images/Αρχικη-πλαισιο/πολιτιστικά_δικαιώματα.pdf

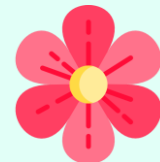
που τους αντιπροσωπεύει. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι για μεγάλο ποσοστό οικογενειών, η φοίτηση αγοριών και κοριτσιών στην ίδια αίθουσα, δεν είναι αποδεκτή. Σε πολλές από τις χώρες προέλευσης των προσφύγων εξάλλου τα κορίτσια σταματούν σε νεαρή ηλικία τη φοίτηση στο σχολείο.

Είναι γεγονός ότι τα πολιτισμικά δικαιώματα υιοθετούνται από τους πολίτες μιας χώρας και γίνονται κομμάτι της συμπεριφοράς στην καθημερινή τους ζωή. Ως άγραφα, και συνήθως όχι ευρέως γνωστά, στην περίπτωση διαπροσωπικής επαφής ή συνεργασίας με άτομα διαφορετικού κώδικα άγραφων νόμων, τα πολιτισμικά δικαιώματα απαιτούν μεγαλύτερη ελαστικότητα και κατανόηση από πολίτες άλλων κρατών.

Για μια θετική συνύπαρξη των πληθυσμών, εντός και εκτός του σχολικού πλαισίου, απαραίτητη είναι η επαφή μεταξύ τους. Γνωρίζοντας τα άτομα, τις συνήθειες και τις παραδόσεις τους πετυχαίνουμε ουσιαστικότερη επαφή και καλύτερες συνθήκες ζωής. Σε όλα τα παραπάνω, ο ρόλος της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης, η οποία θα αναλυθεί σε επόμενο κεφάλαιο, κρίνεται καίριος.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 10

Φανταστείτε τα πολιτισμικά δικαιώματα σαν ένα λουλούδι. Γεμίστε τα πέταλά του με διάφορα παραδείγματα από άτυπους κανόνες, διαφορετικών μεταξύ τους κοινωνιών, που συνδέονται με αυτά.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 11

Σκεφτείτε και απαντήστε στα παρακάτω σενάρια:

- Είστε συντονιστής σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες στις οποίες συμμετέχουν και παιδιά πρόσφυγες. Όταν ζητάτε από τα παιδιά να πιαστούν σε κύκλο, κάποια κορίτσια αρνούνται να πιάσουν από το χέρι τα αγόρια στον κύκλο.
- Οι γονείς ενός παιδιού πρόσφυγα αρνούνται να το γράψουν στο ελληνικό σχολείο.

Γιατί μπορεί να συμβαίνουν αυτά; Πώς σχετίζονται με τα δικαιώματα που προαναφέρθηκαν; Τι θα κάνατε για να διαχειριστείτε αυτές τις καταστάσεις;

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 12

Η πόρτα της αίθουσάς σας ανοίγει και για κάποια παιδιά είναι η πρώτη φορά που μπαίνουν στο ελληνικό σχολείο.

- Σκεφτείτε μερικούς άτυπους κανόνες που ισχύουν στη δική σας τάξη.
- Αναφέρετε παραδείγματα άλλων άτυπων κανόνων που μπορεί να ισχύουν για παιδιά που προέρχονται από άλλες χώρες.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Τα ανθρώπινα δικαιώματα, ως απόρροια της ανθρώπινης φύσης, είναι πλέον νομικά κατοχυρωμένα με σκοπό την ατομική και συλλογική ανάπτυξη αλλά και την προώθηση της κοινωνικής ευημερίας. Τα ανθρώπινα δικαιώματα επίσημα αναγνωρίζονται με την Οικουμενική Διακήρυξη των ανθρωπίνων Δικαιωμάτων η οποία υπογράφεται το 1948 στο πλαίσιο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών.

Στην ενότητα αυτή έγινε αναφορά και στο καθεστώς των προσφύγων. Στους πρόσφυγες, ως άτομα που διώκονται από τη χώρα τους για λόγους φυλετικούς, θρησκευτικούς, πολιτικούς, εθνικότητας ή κοινωνικής τάξης⁹⁰, αναγνωρίζονται, εκτός από το φυσικό δικαίωμα ασύλου, και κάποια πρόσθετα δικαιώματα. Η Σύμβαση που υπογράφηκε στη Γενεύη το 1951 καλύπτει τις πιο σημαντικές πλευρές της ζωής των προσφύγων.

Ακόμη ένα πολύ σημαντικό έγγραφο που υπογράφηκε στο πλαίσιο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών είναι η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989). Το 22ό άρθρο, καλύπτει τα παιδιά και τους εφήβους πρόσφυγες και γίνεται αναφορά στα ασυνόδευτα (παιδιά και εφήβους) και τις διαδικασίες που ακολουθούνται για τη φροντίδα και το συμφέρον αυτών.

Σε εθνικό επίπεδο, η Ελλάδα ως μέλος του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών από το 1952, προσάρμοσε τη νομοθεσία σε όλα τα επίπεδα. Αυτό με άλλα λόγια σημαίνει ότι η Ελλάδα υποχρεούται να τηρεί τη νομοθεσία που αφορά τους πρόσφυγες.

Από τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα των προσφύγων, στην παρούσα ενότητα αναλύθηκε το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Ως «θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα, απαραίτητο για την εξάσκηση όλων των υπόλοιπων δικαιωμάτων, που προωθεί την ατομική ελευθερία και ενδυνάμωση και αποδίδει σημαντικά αναπτυξιακά οφέλη»⁹¹, το δικαίωμα στην εκπαίδευση οδήγησε σε μεταρρυθμίσεις προς ένα πιο ανοιχτό σύστημα παιδείας.

⁹⁰ Πηγή <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4ba8779b2>

⁹¹ UNESCO, πηγή <https://www.justoneday.org.au/learn/the-cause>

Την εκπαίδευση επηρεάζουν επίσης οι άγραφτοι κανόνες κάθε κοινωνίας, αφού πρόκειται για «το σύνολο των το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζει τον κοινωνικό και ηθικό βίο των ανθρώπων μιας κοινωνίας»⁹². Αρκετές φορές οι άγραφτοι κανόνες καταδικάστηκαν από τα ανθρώπινα δικαιώματα. Για να αποφευχθούν παρόμοια επεισόδια και με σεβασμό απέναντι στους άτυπους κανόνες κάθε κοινωνίας, υπογράφηκε η Διακήρυξη των Πολιτισμικών Δικαιωμάτων στο Fribourg η οποία στοχεύει στην οργάνωση και συστηματοποίηση των πολιτισμικών δικαιωμάτων των ανθρώπων. Κλείνοντας, αξίζει να σημειωθεί ότι ο ρόλος της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης είναι πολύ σημαντικός όπως επίσης και η επαφή μεταξύ των πληθυσμών η οποία θα βοηθήσει στην αποτελεσματικότερη συνύπαρξη αυτών.

⁹²Πηγή http://www.greeklanguage.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%82&dq=

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΧΡΗΣΙΜΟΙ ΦΟΡΕΙΣ

Επίσημα εμπλεκόμενοι με το θέμα, φορείς:

- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής για την εκπαίδευση προσφύγων: <http://www.iep.edu.gr/index.php/el/component/k2/content/5-ekpaidefsi-prosfygon>
- Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής: <http://www.imepo.org/>
- Ύπατη Αρμοστεία για τους πρόσφυγες στην Ελλάδα: <http://www.unhcr.gr/>
- Ευρωπαϊκή διαδικτυακή δικαιοσύνη: <https://e-justice.europa.eu/home.do?plang=el&action=home>
- Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες: <http://www.gcr.gr/index.php/en/>
- Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου: <http://www.nchr.gr/>
- Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home&c=>
- Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη: <http://www.osce.org/>
- UNICEF: <https://www.unicef.gr/>

ΓΛΩΣΣΑΡΙ

Άγραφοι νόμοι: «το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζει τον κοινωνικό και ηθικό βίο των ανθρώπων και που επιβάλλεται από τη συνήθεια και την παράδοση»⁹³

Ανθρώπινα δικαιώματα: τα εγγενή δικαιώματα που έχουν όλα τα ανθρώπινα όντα, «ανεξάρτητα από την εθνικότητα, την κατοικία, το φύλο, εθνική ή εθνοτική καταγωγή, χρώμα δέρματος, θρησκείας, γλώσσας ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης» (ατομικά δικαιώματα)⁹⁴

Άσυλο: μηχανισμός ελέγχου της ταυτότητας των προσφύγων, ώστε να τους δοθεί άδεια παραμονής στη χώρα υποδοχής μέχρι να εκδικαστεί η υπόθεσή τους και να τους χορηγηθεί διεθνής προστασία (διαβατήριο πρόσφυγα) ή στην αντίθετη περίπτωση να απελαθούν (βλ. Όψεις προσφυγικού φαινομένου, ενότητα 1)

Δικαίωμα: είναι η από το δίκαιο απονεμόμενη στα πρόσωπα εξουσία για την ικανοποίηση συμφέροντος

Δ.Υ.Ε.Π: Δομές Υποδοχής για την Εκπαίδευση Προσφύγων που λειτουργούν σε σχολικές μονάδες που βρίσκονται κοντά σε Κέντρα Φιλοξενίας και είναι για παιδιά 7 έως 15 ετών (7 έως 12 Δημοτικό, 12 έως 15 Γυμνάσιο)

Επίτροπος: ενήλικας ο οποίος ορίζεται από τη Γενική Διεύθυνση Πρόνοιας ως εκπρόσωπος του ασυνόδευτου παιδιού ή εφήβου

Ζ.Ε.Π: Ζώνη Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας

Θετικός νόμος: το δίκαιο που διαμορφώνεται από όργανα της εκάστοτε πολιτείας και ταυτίζεται με τους ισχύοντες νόμους και κανόνες κάθε κοινωνίας

Κοινωνικά δικαιώματα: εγγυήσεις για την παρέμβαση της πολιτείας στην κοινωνική ζωή και την εξασφάλιση παροχών για τη δικαιότερη κατανομή του κοινωνικού πλούτου. Η κοινωνία οφείλει να προσφέρει στο κάθε μέλος της τις απαραίτητες υλικές προϋποθέσεις για να διασφαλίσει στην πράξη τα ανθρώπινα δικαιώματά του⁹⁵

Σ.Ε.Π: Συντονιστής Εκπαίδευσης Προσφύγων

⁹³Πηγή http://www.greeklanguage.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=νόμος&dq=

⁹⁴ Πηγή http://ddp.gr/wp-content/uploads/2011/07/diethnis_symvasi_gia_dikaiomata_paidiou.pdf

⁹⁵Πηγή <https://eclass.upatras.gr/modules/document/file.php/PN1413/HUMAN%20RIGHTS%20%281%29.pdf>

Υποχρέωση: είναι είτε η δέσμευση που απορρέει από κοινωνικές, επαγγελματικές κτλ. σχέσεις και έχει το χαρακτήρα ηθικής επιταγής ή ηθικού χρέους, είτε ό, τι επιβάλλει ο νόμος ή μιας νομικής φύσης συνθήκη

Φυσικός νόμος: το δίκαιο της φύσης που είναι πάνω από την ανθρώπινη βούληση και ανεξάρτητο από κάθε κοινωνία, είναι αμετάβλητο και αιώνιο

Separated children: παιδιά που αποχωρίστηκαν από τους γονείς και συγγενείς τους και δεν υπάρχει κάποιος άλλος ενήλικας, ο οποίος να προβλέπεται από νομικά ή εθιμικά, να αναλάβει τη φροντίδα τους

Unaccompanied children: παιδιά που ενώ έχουν αποχωριστεί από τους γονείς τους ή από κάποιον άλλο ενήλικα, ο οποίος νομικά ή εθιμικά μπορεί να αναλάβει τη φροντίδα τους, είναι υπό την προστασία συγγενικών τους προσώπων, τα οποία είναι υπεύθυνα για τη φροντίδα τους. Είναι παιδιά ή έφηβοι που μπορεί να συνοδεύονται για παράδειγμα από άλλα ενήλικα μέλη της οικογένειας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Δημητροπούλου, Γ., & Παπαγεωργίου, Ι. (2008). Ασυνόδευτοι ανήλικοι αιτούντες άσυλο στην Ελλάδα. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα Refworld:
- Διαδραστικά σχολικά βιβλία (2013). Βασικοί σταθμοί στην ιστορία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα των Διαδραστικών Σχολικών Βιβλίων: http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C130/652/4163,19410/extras/activities/indexa_11_anthr_dik_istor/indexa_11_ant_hr_dik_istor.html
- Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Διοικητικής Ανασυγκρότησης (2015). Κώδικας Μετανάστευσης Κοινωνικής Ένταξης και λοιπές διατάξεις. Νόμος 4251/2001. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα του Υπουργείου Διοικητικής Ανασυγκρότησης: http://www.minadmin.gov.gr/wp-content/uploads/20151224_n_4251_epikair.pdf
- Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής (2011). Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Αρ. φύλλου 7. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα του Υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής: <http://asylo.gov.gr/wp-content/uploads/2014/06/3907.pdf>
- Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής (2014). Δικαιώματα και Υποχρεώσεις. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα του Υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής: http://asylo.gov.gr/?page_id=115
- Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής (2015). Απαντήσεις σε ερωτήματα σχετικά με τα δικαιώματα των αιτούντων και δικαιούχων διεθνούς προστασίας. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα του Υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής: <http://asylo.gov.gr/wp-content/uploads/2015/02/Ερωτήσεις-Απαντήσεις-αιτούντες-πρόσφυγες-18.2.15.pdf>
- Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων (2017). Εγγραφές μαθητών στα δημοτικά σχολεία για το σχολικό έτος 2017-2018- Λήξη διδασκαλίας μαθημάτων 2016-2017. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων: https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2017/eggrafes2017_18_signed.pdf
- Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων (2017). Το έργο της εκπαίδευσης των προσφύγων. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα του

Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων:
https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2017/16_06_17_Epistimoniki_Epistropi_Prosfygon_YPPETH_Apotimisi_Protaseis_2016_2017_Final.pdf

Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (2016). Ανήλικοι πρόσφυγες και υπηρεσίες εκπαίδευσης. Δικαίωμα στην εκπαίδευση και υποχρεώσεις του κράτους. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα της Ελληνικής Ένωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου: <http://www.hlhr.gr/ανήλικοι-πρόσφυγες-και-υπηρεσίες-εκπ/>

Ένωση Περιφερειών Ελλάδας (2016). Έρευνα σε πρόσφυγες. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα Enpe:

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Jg0K_5i_iGoJ:www.enpe.gr/attachments/article/249/%25CE%259A%25CE%25B5%25CE%25AF%25CE%25BC%25CE%25B5%25CE%25BD%25CE%25BF%2520%25CE%25B3%25CE%25B9%25CE%25B1%2520%25CF%2584%25CE%25B7%25CE%25BD%2520%25CE%2588%25CF%2581%25CE%25B5%25CF%2585%25CE%25BD%25CE%25B1%2520%25CF%2583%25CE%25B5%2520%25CE%25A0%25CF%2581%25CF%258C%25CF%2583%25CF%2586%25CF%2585%25CE%25B3%25CE%25B5%25CF%2582.%25CF%2584%25CE%25B5%25CE%25BB%25CE%25B9%25CE%25BA%25CE%25BF.pdf+%&cd=1&hl=el&ct=clnk&gl=gr

Επίσημη εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2012). Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EN>

Καραβοκυράκος, Δ. (2010). Η υποδοχή των αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα. Το νέο νομοθετικό πλαίσιο και η ακολουθούμενη πρακτική εφαρμογή. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης & Αυτοδιοίκησης: http://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esta/T3/029/10228.pdf

Κοντοδήμα, Ε. (2017). Μια ματιά στην εκπαίδευση των προσφύγων σήμερα. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα Avgi: <http://www.avgi.gr/article/10839/8012927/mia-matia-sten-ekpaideuse-ton-prosphygon-semera>

Κοτρώγιαννος, Δ. Φυσικό Δίκαιο και Ανθρώπινα Δικαιώματα. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα E-publishing, e-journals:

<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/viewFile/7488/7215.pdf>

Λασκαρίδου, Σ. (2003). *Εκπαίδευση και Κοινωνικός Αποκλεισμός*. Αναρτήθηκε από την ιστοσελίδα του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης & Αυτοδιοίκησης:

http://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/14/13/540.pdf

Πανελλήνιο Σχολικό Δίκτυο (2001). Νόμος Ν. 2910 / 2001, Άρθρο 40. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα του Πανελληνίου Σχολικού Δκτύου:

<http://users.sch.gr/cevag/nomos/readlaw.php?id=178&par=536>

Πανταζής, Β. (2009). *Ανθρώπινα δικαιώματα. Δικαιώματα του παιδιού και εκπαίδευση*. Αθήνα: Ατραπός.

Παξινός, Δ. (2016). *Η παγκοσμιοποίηση του ανθρωπισμού*. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα Kathimerini:

<http://www.kathimerini.gr/865029/opinion/epikairothta/politikh/hpagkosmiopoihsh-toy-anθrwpismoy>

Παρούτσας, Δ. (2014). *Διαπολιτισμική Διάσταση στην Εκπαίδευση: Η μελέτη περίπτωσης δύο δημοτικών σχολείων στην Σουηδία*. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα Paroutsas: <http://paroutsas.jmc.gr/swed/append1.htm>

Παστογιάννη, Ε. (2008). *Πρόσφυγες, ασυνόδετοι ανήλικοι. Εμπειρία σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο και η ελληνική αυτοδιοικητική πραγματικότητα*. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης & Αυτοδιοίκησης:

http://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esta/T2/029/10151.pdf

Περράκης, Σ. (1999). *Διεθνής προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Ρουκούνας, Ε. (1995). *Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*. Αθήνα: Εστία.

Σκουρής, Β., & Κουτούπα-Ρεγκάκου, Ευ. (2009). *Δίκαιο της παιδείας*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

Σουλελέ, Δ. (2016). *Μηχανισμός παρακολούθησης. Τα δικαιώματα των παιδιών που μετακινούνται στην Ελλάδα. Έκθεση*. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα synigoros: <https://www.synigoros.gr/resources/20170420-ekthesi-mixanizmos.pdf>

- Συνήγορος του Παιδιού. (1951). Σύμβαση του 1951 για το καθεστώς των προσφύγων. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα Synigoros: <https://www.synigoros.gr/resources/docs/04-symvasiprotokollo.pdf>
- Συνήγορος του Παιδιού. (1992). Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα Synigoros: <http://www.o-18.gr/gia-megaloydsdps>
- Συνήγορος του Παιδιού. (2014). Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Αρ. φύλλου 80. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα του Συνηγόρου του Synigoros: https://www.synigoros.gr/resources/docs/n4251_2014.pdf
- Συνήγορος του Παιδιού. (2015). Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Αρ. φύλλου 76. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα Synigoros: <https://www.synigoros.gr/resources/4332.pdf>
- Τσαφάρας, Κ. (1989). Το φυσικό και το θετικό δίκαιο ως αλληλοσυμπληρούμενα είδη δικαίου. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα της Ελληνικής Φιλοσοφικής Επιθεώρησης: <http://efe.lis.upatras.gr/index.php/ephe/article/viewFile/318/446>
- Ύπατη Αρμοστεία Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (2016). Τι ορίζει η Συνθήκη ΟΗΕ του 1951 για τους πρόσφυγες. Αναρτήθηκε από την ιστοσελίδα Protothema: <http://www.protothema.gr/greece/article/467752/ti-orizei-i-sunthiki-oie-tou-1951-gia-tous-prosfuges/>
- Ύπατη Αρμοστεία Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες. (2009). Εγχειρίδιο για τις διαδικασίες και τα κριτήρια καθορισμού του καθεστώτος των προσφύγων. Αναρτήθηκε από την ιστοσελίδα Πρώτο Θέμα: <http://www.protothema.gr/files/1/2015/04/14/HANDBOOK.pdf>
- Ύπατη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε. για τους πρόσφυγες (2016). Μονόλογοι από το Αιγαίο. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα Teatroedu: <http://theatroedu.gr/el-gr/προγράμματα/μονόλογοιαπότοαιγαίο.aspx>
- Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες. (2006). Εγχειρίδιο καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα Refworld: <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4d466f392>

- Υπουργείο Διοικητικής Ανασυγκρότησης, Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης, Μονάδα Τεκμηρίωσης και Καινοτομιών. Άρθρο 10: μέτρα ειδικής προστασίας. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης: <http://www.opengov.gr/ministryofjustice/?p=5973>
- Υπουργείο Διοικητικής Ανασυγκρότησης, Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης, Μονάδα Τεκμηρίωσης και Καινοτομιών (2013). Άρθρο 18- (Άρθρο 24 Οδηγίας 2013/33/ΕΕ)- Ασυνόδευτοι. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης: <http://www.opengov.gr/types/?p=4665>
- Χατζηδάκη, Α. (2000). Αλλόγλωσσοι μαθητές σε μονόγλωσσες τάξεις: προβλήματα διδασκαλίας της γλώσσας και επικοινωνίας στην τάξη. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα Polydromo: http://www.polydromo.gr/pdf/Epistimoniko/ekpaideysh_goneis_/AspasiaXatzidaki_AlloglosaPaidiaSeMonoglwssesTaxeis.pdf
- Alspaugh, T. (2010). *Hohfelds' legal relations*. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα Donald Bren School of Information & Computer Sciences: <https://www.ics.uci.edu/~alspaugh/clis/shr/hohfeld.html>
- Bora, Z. (2010). *Η εκπαίδευση των ανήλικων και ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων στην Ελλάδα*. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα του Ιδρυματικού Καταθετηρίου Επιστημονικών Εργασιών: <http://ikee.lib.auth.gr/record/126520/files/GRI-2011-6676.pdf>
- Ε-νομοθεσία, Τράπεζα Πληροφοριών Νομοθεσίας (2016). Κοινή Υπουργική Απόφαση 180647/ΓΔ4/2016 – ΦΕΚ 3502/2016/Β/31-10-2016. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα e-νομοθεσία: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/koine-upourgike-apophase-180647-gd4-2016.html>
- European Court of Human Rights (1950). *European Convention on Human Rights*. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα European Court of Human Rights: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf
- Gropas, R., Triantafyllidou, A. (2007). *Greek Education Policy and the challenge of Migration: an intercultural view of assimilation*. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα του Ελληνικού Ιδρύματος Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής: <http://www.eliamep.gr/wp->

[content/uploads/en/2008/10/greek_education_policy_and_the_challenge_of_migration_triandaf_and_gropas_emilie_wp3_22_nov_07.pdf](http://www.refworld.org/content/uploads/en/2008/10/greek_education_policy_and_the_challenge_of_migration_triandaf_and_gropas_emilie_wp3_22_nov_07.pdf)

[http://www.refworld.org/cgi-](http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=48f5a21e2)

[bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=48f5a21e2](http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=48f5a21e2)

HuffpostGreece (2015). Τα δικαιώματα των προσφύγων σε κάθε ευρωπαϊκή χώρα. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα Huffpost: http://www.huffingtonpost.gr/2015/09/16/metanasteytiko-prosfyges-aitountes-asylo_n_8147142.html

Human Rights Education Team (2012). Πρώτα βήματα: ένα εγχειρίδιο για να αρχίσετε την Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα Anna's Pappa: <https://pappanna.files.wordpress.com/2012/03/anthropina-dikaiomata1.pdf>

International Committee of the red cross (2004). *Inter-agency Guiding Principles on Unaccompanied and Seperated Children*. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα unicef: https://www.unicef.org/protection/IAG_UASCs.pdf

Lenhart, V. (2006). *Παιδαγωγική των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*. Αθήνα: Gutenberg.

Migrant Integration Policy Index (2015). *International key findings*. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα Migrant Integration Policy Index: <http://www.mipex.eu/key-findings>

National Center for Social Solidarity (2016). *Situation Update: Unaccompanied Children (UAC) in Greece*. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα Unicef: https://www.unicef.org/ceecis/EKKA_dashboard_28-12-2016.pdf

Strauss, L. (1953). *Droit naturel et histoire*. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα Nicomaque: <https://nicomaque.files.wordpress.com/2013/09/introduction-droit-naturel-et-histoire.pdf>

Travelsafe (2001). *Νόμος 2910/2001*. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα Travelsafe: http://www.travelsafe.gr/N2910_GR.pdf

Tvxs (2016). Το σχέδιο για τη εκπαίδευση των προσφύγων. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα Tvxs: <http://tvxs.gr/news/ellada/sxedio-gia-tin-ekpaideysi-ton-prosfygon>

UHCHR (1948). *Οικουμενική Διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα*. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα United Nations Human Rights: http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/grk.pdf

UHNHR (1948). Οικουμενική Διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα United Nations Human Rights: http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/grk.pdf

UNCHR (1979). *Handbook on procedures and criteria for determining refugee status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the status of refugees*. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα United Nations Human Rights: <http://www.unhcr.org/4d93528a9.pdf>

UNHCR Greece (2006). Παιδιά. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα United Nations Human Rights: <https://www.unhcr.gr/prostasia/paidia.html>

UNHCR Greece. Κατευθυντήριες Οδηγίες της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες στην Ερμηνεία της Σύμβασης της Γενεύης. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα United Nations Human Rights: <https://www.unhcr.gr/prostasia/nomiki-prostasia/kathorismos-toy-kathestotos-toy-prosfyga.html>

United for human rights. Διεθνείς νόμοι για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα United for human rights: <http://gr.humanrights.com/what-are-human-rights/international-human-rights-law/international-human-rights-law-continued.html>

United for human rights. Οργανισμοί ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επιτροπές ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα United for human rights: <http://gr.humanrights.com/voices-for-human-rights/human-rights-organizations/commissions.html>

Youpublisher Η εκπαίδευση ως θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα. Αναρτήθηκε από την ιστοσελίδα Youpublisher: <http://www.youpublisher.com/p/850568-H-ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ-ΩΣ-ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΣ-ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ-ΔΙΚΑΙΩΜΑ>

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

ΑΡΓΥΡΩ ΣΚΟΥΡΜΑΛΛΑ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ & ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

ΣΟΦΙΑ ΤΣΙΩΛΗ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΤΡΙΑ

ΒΙΚΤΩΡΙΑ ΜΠΑΝΤΗ-ΜΑΡΚΟΥΤΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΡΓΟΥ PRESS

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΡΙΕΣ/ΚΥΡΙΕΣ ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΕΣ ΕΡΓΟΥ PRESS

ΣΟΦΙΑ ΤΣΙΩΛΗ, ΑΝΝΑ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ, ΗΒΗ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ

COPYRIGHT ©

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

